

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová Práce

Pivovarnictví v Plzni a v okolí v meziválečném období
David Totzauer

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Pivovarnictví v Plzni a v okolí v meziválečném období

David Totzauer

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd Fakulta filozofická

Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2020

Rád bych tímto způsobem poděkoval doc. PhDr. Lukáši Novotnému Ph.D., svému učiteli a školiteli za vstřícný přístup, ochotu a trpělivost, za odborné vedení a cenné připomínky, jež výrazně přispěly k vypracování této diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat vedení Akciového archivu Plzeňského Prazdroje za poskytnutí materiálů nezbytných pro vypracování diplomové práce.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Historie piva.....	11
2.1. Starověk a raný středověk.....	11
2.2. Historie piva na území Čech.....	13
2.3. Historie piva v Plzni.....	15
3. Pivovarnictví v 19. století.....	18
3.1. Technologické pokroky pivovarnictví.....	18
3.2. Pivovarnictví na území Čech.....	20
3.3. Technologická proměna pivovaru.....	21
3.4. Proměna výroby piva.....	23
3.5. Vznik vlastních kvasných kultur.....	25
3.6. Proměna transportu piva.....	27
4. Situace v meziválečném období.....	29
4.1. Situace v Československu.....	29
4.2. Vývoj Plzeňského Prazdroje v meziválečném období.....	32
5. Historie pivovarů před fúzí pod společnost Plzeňské akciové pivovary.....	40
5.1. První plzeňský akciový pivovar – Gambrinus.....	40
5.2. Plzeňský společenský pivovar – Prior.....	42
5.3. Český Plzeňský pivovar - Světovar.....	43
5.4. Pivovary z okolí Plzně.....	44
6. Sjednocení Plzeňských pivovarů - vznik společnosti Plzeňské akciové pivovary.....	46
7. Spory o značku Prazdroj.....	47
7.1. Německé císařství a Výmarská republika.....	49
7.2. Spojené státy americké.....	51
7.3. Velká Británie.....	52
7.4. Egypt.....	53
7.5. Nizozemí.....	54
7.6. Francie.....	55
7.7. Soudní procesy s tuzemskými pivovary.....	56
8. Závěr.....	57
9. Seznam použité literatury a pramenů.....	59
9.1. Nevydané prameny.....	59
9.2. Literatura.....	62
9.3. Internetové zdroje.....	64
10. Resumé.....	65

1. Úvod

Pivovarnictví bylo a je dodnes jedním z nejdůležitějších průmyslových odvětví na území Česka. Během dlouhé historie, která sahá až do starověku, si tento nápoj prošel značnými proměnami, kdy se z hmoty připomínající kaši za pomoci řady úprav, technologických postupů a změn složení přes zapojení jiných vědních oborů v 19. století, mezi které se řadily chemie, biologie, mikrobiologie a obory jim příbuzné, došlo ke vzniku piva, jež známe přes drobné úpravy až do současnosti. Značnými změnami si prošlo i české pivovarnictví, které má území České republiky tradici již od usídlení keltských kmenů, především pak Bójů. Ačkoli bylo pivo z území Čech populární v okolních zemích, muselo dojít k dlouhému vývoji, který vyvrcholil založením Měšťanského pivovaru a následným uvařením první várky piva plzeňského typu.

Zásadní zlom pro pivovarnictví nastal po první světové válce, kdy se mnoho pivovarů nedokázalo vyrovnat se špatnou poválečnou situací a nadvláda Měšťanského pivovaru se začala projevat čím dál častěji a zřetelněji. Tento proces byl završen v první polovině 30. let 20. století, kdy se Plzeňskému Prazdroji podařilo za pomoci svého vlivu a značné hospodářské převahy odkoupit a sloučit jak všechny velké pivovary v Plzni, tak i několik pivovarů v Plzeňském kraji, ze kterých následně vznikl komplex Plzeňské akciové pivovary, tím si Měšťanský pivovar zajistil suverénní pozici největšího pivovaru na území Československa. Jméno tohoto monopolu bylo známo po celém světě a na úkor vybudované pověsti této značky se mnoho pivovarů jak v Československu, tak i v ostatních státech snažilo zneužít dané značky i za cenu porušení ochranné známky, kterou Plzeňský Prazdroj (Pilsner Urquell) má registrovanou od roku 1898. Kvůli tomu došlo i na soudní procesy s jednotlivými pivovary, aby pověst piva z Měšťanského pivovaru zůstala zachována. I když se většině lidí při pojmu české pivo vybaví převážně pivo z Plzně nebo z Prahy, v meziválečném období působilo i mnoho menších pivovarů, které se za své produkty nemusely stydět a mnohdy svoji vybaveností dokázaly překonat i pivovary velké. Jako příklad může sloužit Městský pivovar v Radnicích, který v roce 1934 dokončil stavbu varny, jež se řadila mezi technologicky nejnávštěvnější na území Československa.

Cílem předložené diplomové práce bude popsat situaci v pivovarnictví v meziválečném období. Výklad bude po nutném úvodu rozdělen do pěti kapitol a to na historii piva od starověku až do 19. století. V této části se autor pokusí zanalyzovat příčiny, které vedly k masové popularizaci piva v Evropě. Druhá kapitola bude zaměřena na revoluci v pivovarnictví v 19. století. Zde budou vysvětleny příčiny, jež vedly ke profesionalizaci a modernizaci pivovarnictví. V další kapitole se autor zaměří na popis situace po první světové válce až do roku 1929 v nově vzniklém Československu, které se jako ostatní státy muselo potýkat s poválečnou krizí. Hlavním zaměřením této kapitoly bude na objasnění postupů Plzeňského Prazdroje, které pomohly ve vymezeném období k postupnému vybudování pozice monopolního výrobce piva s celosvětově uznávané značky. Následující kapitola stručně popíše historii pivovarů Gambrinus, Štěnovický akciový pivovar, Světovar, Prior, Staroplzenecký pivovar a Křimický parostrojný pivovar. Autor se zaměří na způsoby a praktiky, za jakých se zmíněné pivovary dostaly pod kontrolu Plzeňského Prazdroje a mohla vzniknout dne 1. března 1932 společnost Plzeňských akciových pivovarů. V poslední kapitole autor analyzuje problematiku ohledně porušení ochranné známky Plzeňského Prazdroje pivovary, které na danou činnost neměly žádnou licenci, nebo povolení od samotného pivovaru. V dané kapitole se autor pokusí zodpovědět na příčiny a důsledky sporů s Výmarskou republikou mezi lety 1908 –1913 a 1929 –1933 a objasnit spory mezi Plzeňským Prazdrojem a Velkou Británií, Spojenými státy Americkými, Francií, Nizozemím, Egyptem. Na základě zpracované práce se autor pokusí zhodnotit do jaké míry a za jakých okolností došlo k vývoji pivovarnictví v Plzni a okolí, a do jaké míry se Plzeňský Prazdroj zpopularizoval ve světě.

Strukturě práce odpovídá užitá heuristická základna. Pokud jde o nevydané prameny, byly využity zejména pro sepsání třetí, čtvrté a páté kapitoly byly využity archivní prameny, které se staly stěžejní pro vytvoření práce. Mezi Nejdůležitější archiválie se řadily ty, jež obsahovaly spisy o Měšťanském pivovaru v Plzni, ty byly poskytnuty v *Akciovém archivu společnosti Plzeňský Prazdroj*.¹ Pro sepsání meziválečného vývoje Měšťanského pivovary byly využity převážně *zápisy ze schůzí správní rady mezi lety 1918–1929*,² které zahrnují jednotlivé kroky ve vývoji celého podniku, jež vedly k zisku monopolu v pivovarnictví v Československu.

1 Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj (dále AasPP), Měšťanský pivovar.

2 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady, IX. 1919 –XII.1929, inv č. 38–55.

Problematika kolem staveb byla vypracována převážně z archivního fondu, který se věnuje výstavbám Měšťanského pivovaru.³ Na sepsání první a druhé kapitoly autor pracoval především s odbornou literaturou, která se zabývala historií piva, zde bych vyzvedl především knihu *České pivo*,⁴ která byla napsána Gabrielou Basařovou a Ivo Hlaváčkem a je především zaměřena na vývoj piva na území Čech již od příchodu Keltů do 19. století. Zmíněná kniha je zaměřena na stručný popis vývoje pivovarnictví na území Čech. Kniha *Z historie piva*⁵ od Zýbrta je zaměřena především na historii pivovarnictví a piva v českých zemích mezi 15. až 18. stoletím, kde je vytvořen náhled na pivovarnictví jak z úhlu sládka, hospodského, tak i z pohledu běžného konzumenta. Na popis vývoje pivovarnictví 19. století autor použil českou i zahraniční odbornou literaturu. Nejzajímavějším dílem bylo *Výzkumy v oboru fyziologie a morfologie alkoholických kvasiv*,⁶ které bylo napsáno samotným průkopníkem v uchování stejné kvasné kultury i pro vaření dalších várek piva Emilem Christianem Hansenem a dokáže čtenáři objasnit jednotlivé vědecké postupy, které byly v průběhu 19. století jednou z příčin modernizace pivovarnictví. Z české literatury bych vyzdvihl dílo od Josefa Tomáše *Suka*,⁷ jenž se podílel na sepsání životopisu průkopníka v českém pivovarnictví Františka Ondřeje Poupěte, jehož sepsané pracovní a vědecké postupy byly předlohou pro modernizaci pivovarnictví na území Čech. Pro historii jednotlivých pivovarů před začleněním do společnosti Plzeňské akciové pivovary a pivovarů v Radnicích byly využity následující archivní záznamy z Akciového archivu společnosti Plzeňský Prazdroj pro pivovary Gambrinus,⁸ Prior,⁹ Světovar,¹⁰ Pivovar ve Starém Plzenci,¹¹ Štěnovický akciový pivovar¹² a pro pivovary v Plzeňském kraji¹³ Jen pro Křimický parostrojní pivovar byl použit úryvek z encyklopedie *Dějiny města 3 1918–1990*¹⁴ o

3 AasPP, Měšťanský pivovar, 10) Budovy, různé stavební úpravy 1926–1936 inv č. 393 sign. II A 10m/40.

4 BASAŘOVÁ, Gabriela, HLAVÁČEK, Ivo, *České pivo*, Praha 1999.

5 ZÍBRT, Čeněk, *Z historie piva*. Praha 2013.

6 HANSEN, Emil, Christian, *Výzkumy v oboru fyziologie a morfologie alkoholických kvasiv*, Praha 1881.

7 SUK, Josef, Tomáš, *Nový Poupě, 1. díl*, Praha 1880.

8 AasPP, První plzeňský akciový pivovar 1868–1946.

9 Tamtéž, Plzeňský společenský pivovar v Plzni 1894–1928.

10 Tamtéž, Český plzeňský pivovar 1910–1933.

11 Tamtéž, Pivovar Starý Plzenec 1896–1929.

12 Tamtéž, Štěnovice 1893–1931.

13 Tamtéž, Pivovary v Plzeňském kraji.

pivovarnictví v Plzni a okolí mezi lety 1918-1938, jež zahrnuje vývoj pivovarů v Plzni a v okolí ve vymezeném datovém rozmezí a dokáže čtenáři objasnit vývoj pivovarnictví na Plzeňsku.

14 SKÁLA, Adam a kol. *Dějiny města Plzně 3 1918-1990, pivovarnictví mezi lety 1918–1945*, Plzeň 2018, s. 510–545.

2. Historie piva

2.1. Starověk a raný středověk

Za kolébku piva se zpravidla považuje Mezopotámie, kde se již v 7. tisíciletí před naším letopočtem pěstovalo obilí. Později Summerové, Akkadové, Babyloňané a Asyřané pěstovali především ječmen, pšenici a proso a znali pravděpodobně i obilné kvašené nápoje,¹⁵ a to přibližně 2800 let před naším letopočtem. Tehdy ale byl daný nápoj vyráběn z jinými postupy a z jiných surovin, než je tomu v dnešních dnech. Proces vaření byl také velice odlišný. V těchto dobách se napřed upekly bochníky z pšenice nebo z ječmene, jež se prolily vodou a nechaly kvas působit tak dlouho, aby posléze vznikla obilná kaše, která se poté nechala zkvasit. Následný produkt se ještě nechal přecedit a ještě jednou zkvasit po dobu 2 týdnů. Výsledkem byl nápoj s hutnou pěnou, který se musel pít brčkem. Ačkoli daný nápoj by dnešnímu konzumentovi piva nezachutnal, v tehdejší době se těšil veliké oblibě, a dokonce byl pro své léčebné účinky zařazen i do běžné medicíny. Při závažnějších problémech bylo pacientům doporučeno, aby si připravili bylinný odvar s pivem, který měl napomáhat zbavit se těla „špatných živlů“.¹⁶ První hospody vznikly již před 5000 lety, zde si mohl zákazník zakoupit pivo od profesionálního sládky, kvůli jeho hutnosti se používala na konzumaci slámka.¹⁷ Samotné pivo je zmíněno i v největším díle sumerské kultury, v Eposu o Gilgaméšovi. když se Enkydu musel utkat v pití piva se svým sokem, aby dokázal svoji nadpřirozenost, a mohl tak pokračovat v boji s nepřízní osudu.¹⁸

Velice důležité období pro rozvoj výroby piva a pivovarnictví je počátek 11. století, kdy ve středověké Evropě došlo k rapidnímu nárůstu obyvatel, tehdejší zemědělství pomalu nestačilo nasytit všechny obyvatele, proto muselo dojít k zefektivnění výroby. Tento problém vyřešily vynálezy jako pluh, brány, chomout a podkova, také se začalo hnojit

15 BASAŘOVÁ, Gabriela, HLAVÁČEK, Ivo, *České pivo*, Praha 1999, s. 12–14.

16 VEČERNÍČEK, Jaroslav N., *Dějiny piva od zrození po konec středověku*, Brno 2015, s. 23–25.

17 ZÍBRT, Čeněk, *Velká kniha o pivu*, Olomouc 2005, s. 14–17.

18 VEČERNÍČEK, s. 18–20.

chlévkým hnojem. Výsledkem bylo zefektivnění výnosu a snížení námahy, tato zemědělská revoluce značně pomohla zvýšit i výrobu piva, které se tak stalo ještě populárnějším. Před revolucí docházelo k různým omezením a zákazům vaření piva, aby zbylo dostatek obilí na zhotovení pekařských výrobků.¹⁹ Jakmile se zase pivo mohlo vařit v neomezené míře, došlo ke snížení nákladových cen na jeho výrobu a to se stalo důležitým faktorem pro zastínění výroby vína a medoviny. V období morových epidemií bylo lidem doporučeno, aby místo vody pili pivo, protože voda obsažená v pivu, měla být podle vyhlášek čistá, navíc byliny v něm obsažené pomáhali tlumit účinek této zákeřné nemoci.²⁰

19 VEČERNÍČEK, s. 81–83.

20 UNGER, Richard, W., *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, Pennsylvania 2004. s. 32–36.

2.2. Historie piva na území Čech

V českých zemích bylo pivo známé již od starověku, kdy k nám tento nápoj zavedl keltský kmen Bójů. Jejich pivo však mělo blíže k dnešním belgickým a anglickým typům. Nejčastěji se tedy vařilo pivo typu Ale (ležák), který byl svrchně kvašený. Od 14. století docházelo k velkému nárůstu počtu osob, které začaly vařit pivo, to vše bylo umožněno díky privilegiím, která byla darována městům. Především pak právo várečné, které umožňovalo každému měšťanovi vařit si své vlastní pivo. Na základě toho došlo ke vzniku nejrůznějších typů a pokusů, z nichž některé se staly oblíbené. Takovým případem může být žatecký samec, jenž je doložen již v 15. století, a ačkoli se v různé literatuře uvádí, že piva spodně kvašená byla poprvé uvařena v Anglii v 18. století, tak samec²¹ je touto metodou předběhl o 3 století dříve.²² Od zavedení várečného práva se kvalita piv v různých oblastech značně odlišovala. Pivo nejvyšší kvality a nejlepší chuti bylo na Rakovnicku a v Praze, naopak piva z Plzně a okolí byla považována za nepoživatelný patok. Příčin mohlo být hned několik - nekvalitní suroviny, chamtivost sládků, kteří se snažili ušetřit každý groš na džbánku piva, nebo i špatná kvalita vody.

V roce 1589 proběhl spor o vaření ječného piva, které se lišilo jak složením (místo klasické pšenice se používal ječmen), tak i netradiční chutí, uvažovalo se o vydání zákona, který by jeho vaření omezoval. Nicméně tento zákon byl stanoven bez jakéhokoli varování pro sládky, ti se následně rozdělili na dva tábory. První tábor neměl námitek vůči omezení vaření ječného piva, naproti tomu sládkci, jejichž produktem byla převážně ječná piva, se proti tomuto bouřili a žádali od svých pánů vysvětlení. To nepřišlo a následovaly několikaměsíční rozepře o schválení, či zrušení zákona. Celý incident dopadl zrušením vyhlášky o omezení výroby ječného piva.²³

Ve spisech z 15. století se lze dočíst o tom, že ti, již se pokoušejí ošidit pivo, se řadí mezi hříšníky a nemají právo na spasení. I přesto k šizení piva docházelo. O tom, jakým

21 Středověké označení v našich zemích pro silné pivo In: ZÍBRT, s. 9–12.

22 SUK, Josef, Tomáš, *Nový Poupě, 1. díl*, Praha 1880, s. 120–126.

23 ZÍBRT, s. 39–43.

způsobem se zmiňuje autor Čeněk Zíbrt: „Dělo se to způsobem všelijakým. Přimíchali sladovníci i krčmáři do piva dobrého piva slabšího, řediny, nebo přimísili rozličné směšeniny bylinné i jiného druhu nebo konečně přidali do piva prostě vodu.“²⁴ V roce 1629 vyšel v Praze artikl, na základě kterého měli být provinilci potrestáni odebráním práva na vaření piva. Byli potrestáni jak sládci, tak i krčmáři, kteří se pokoušeli o takzvané ředění piva, aby byl jejich zisk co nejvyšší.

24 ZÍBRT, s. 11–14.

2.3. Historie piva v Plzni.

V roce 1295 bylo králem Václavem II. založeno město Plzeň jako důležitá obchodní křižovatka západních Čech na cestě z Prahy do Bavorska. Nově vzniklému královskému městu se dostávalo řady privilegií, včetně práva várečného. Titul sládků nebyl udělen každému, osoba mající toto privilegium mohla sladovat, vařit i čepovat vlastní pivo. Podle údajů bylo v Plzni 250 sládků, do 14. století mohli vařit pivo všichni měšťané.²⁵

V 16. století byl vystavěn ve městě druhý pivovar, v němž se vařilo pivo pro potřebu šenkýřů na městském panství. Vedle nich byl v Plzni ještě pivovar kostelní a několik pivovarů soukromých.

Dvorský dekret z roku 1786 zrušil dosavadní „vaření po řadě“ a pivovary převzala právovárečná měšťanstva, která nabyla charakteru spolku, do vlastní správy. Kdo chtěl napříště vařit várku, musel za to složit do měšťanské várečné pokladny určitou částku. Roční čistý výnos po zaplacení daní a jiných výlev se dělil mezi právovárečné měšťany. Jsou zaznamenány i případy, kdy se majitelé krčem snažili „ochutit“ pivo látkami, které jsou pro lidské zdraví více než škodlivé. O nečistých praktikách krčmářů se zmiňuje i kněz Tomáš Bavorský v kázání o pokání: „Ti, kteří s šenký zacházejí, k tomu se někdy přiznají, že rádi dvě za jednu napíší, ale o tom mlčí, kterak mnohokrát nápoje čistě falšují, opravují, vápnem, sirou, solí a divnejmi flastry mistrují, v tom velmi hrozně proti Pánu Bohu u svému bližnímu hřešice.“²⁶

25 KEJHA, Josef, JANOUŠKOVEC, Jiří, JURINA, Vladimír, *Plzeňský Prazdroj 1842-2012 Příběh, který nepřestává inspirovat*, Plzeň 2012, s. 3–5.

26 ZÍBRT, s. 11–15.

Pozdější zakladatelé Měšťanského pivovaru investovali do budování infrastruktury města, kdy se napřed podílelo na výstavbě kasáren mezi lety 1818 až 1826 a poté věnovalo 24 000 zlatých na výstavbu plzeňského divadla, tato budova byla dne 6. března převedena na základě smlouvy pod správu Měšťanského pivovaru.²⁷

Dne 2. ledna roku 1839 vydal výbor povolení ke stavbě nového areálu pivovaru. Dne 28. dubna pak byly zakoupeny parcely, na kterých se měl pivovar rozléhat, za částku 1450 zlatých. Výkop základů započal dne 15. září stejného roku pod vedením stavitele Martina Stelzera. Samotná stavba byla povolena až dne 13. března roku 1840, poté co se majitelům povedlo přemluvit magistrát města Plzně, který první žádost ze dne 21. srpna 1839 zamítl. Práce pokračovaly v relativně svižném tempu a již na konci roku byl areál pivovaru zastřešen. Dne 26. ledna 1842 pak pivovar podal na magistrát žádost o povolení vařit pivo. Magistrát toto povolení udělil dne 25. února. Na jaře 1842 byl prvním sládkem pivovaru ustanoven Josef Groll. Na konci září byla celá stavba zkompletována a samotná výroba piva započala dne 5. října 1842. Správcem pivovaru byl jmenován dne 1. listopadu účetní Václav Buriánek. Nový pivovar se řadil mezi nejvyspělejší na světě, technologie na vaření byla převzata z Velké Británie a ze Spojených států amerických.²⁸

První várky piva se dostaly mezi lid již za několik týdnů na listopadovém (svatomartinském) trhu v Plzni, kde se setkalo s velikým úspěchem. Pivovaru se dařilo a začal expandovat, již v roce 1849 musel vybudovat nové křídlo, které umožnilo vyrábět ještě více piva. Mezi lety 1857–1873 se výroba zvedla na 1160 hl piva denně. Plzeňské pivo získávalo na popularitě, a proto není divu, že se někteří pokusili na dané značce vydělat a vyráběli mnohdy horší výrobek pod značkou měšťanského pivovaru. Na to pivovar nejprve reagoval v roce 1853, kdy podvodníkům vystavěl vysoké pokuty. V roce 1859 na základě zákona ze dne 1. března byla u obchodní a živnostenské komory v Plzni zapsaná ochranná slovní známka Pilsner Bier. Jelikož pod touto značkou od roku 1869

27 KEJHA, JANOUŠKOVEC, JURINA, s. 6–7.

28 WASKA, Karel, *Dějiny města Plzně 2: 1788–1918*, Plzeň 2016, s. 414–417.

mohl vydávat své produkty i nově vzniklý akciový pivovar, musel se Pilsner odlišit. V roce 1898 byla vytvořena ochranná známka na jejich pivo pod názvem, které známe dnes jako Pilsner Urquell (Prazdroj).²⁹

²⁹ KEJHA, JANOUŠKOVEC, JURINA, s. 31–57.

3. Pivovarnictví v 19. století

3.1. Technologické pokroky pivovarnictví

V 19. století probíhala průmyslová revoluce, často se pro toto období používá označení století páry. Během několika desetiletí byla efektivita práce mnohonásobně vyšší a díky zavedení tovární výroby a parních strojů došlo k radikálnímu nárůstu produkce spotřebního zboží. To umožnilo snížit náklady nejen na výrobu, ale i na cenu výsledného produktu v mnoha oblastech včetně pivovarnictví. Pro exportní účely bylo klíčové vynalezení parní lokomotivy a postupné propojení železničních sítí mezi jednotlivými státy.³⁰ S těmito změnami souvisí i proměna společnosti a přínos technologických a hospodářských novinek, které posunuly lidstvo do nové etapy dějin.

Tento převratný vývoj se odrazil i v pivovarnictví. Během 19. století došlo ke komplexní přeměně ve výrobě piva, který znamenal přechod z řemeslné činnosti na průmyslový obor. Na území Českých zemích se do konce 18. století vařilo převážně na šlechtických velkostatkách či v městských pivovarech. To se proměnilo již na přelomu 18. a 19. století na základě učení Františka Ondřeje Poupěte (blíže viz kapitola 3.2.) a poté i jeho následovníků.³¹ Tento rozmach byl postupně rozšířen po celé Evropě včetně Německa, Irska a Dánska.³² Ve 2. polovině 19. století dochází ke značné modernizaci technologie ve světě pivovarnictví. Objev strojního chlazení a později využití elektřiny napomohl k přeměně pivovarnictví na průmyslový obor a ruku v ruce s vědeckým a technologickým pokrokem umožnilo velkovýrobu piva a jeho bezproblémový export ke spotřebiteli, který

30 HLUŠIČKOVÁ, Hana, *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Díl*, Praha 2002, s. 43–44.

31 GOURVIS, Terence, *The Dynamic of The International Brewing Industry Since 1800*, London, 1998, s. 59–61.

32 BIELLENBERG, Andy, *The Irish Brewing Industry and The Rise of Guinness 1790–1924*, London 1998, s. 105–109.

až na jednotlivé úpravy funguje dodnes.³³ V této době byla založena pivovarská věda, která se začala zabývat jednotlivými postupy při vaření a zhotovení výroby námi tolik oblíbeného nápoje. Postupem času se do výrobního procesu začali zapojovat technici, kteří začali spolupracovat se sládky a pomáhali přijímat a inovovat nové technologické postupy, jež se v této době vyskytují často. Objevy na poli chemie, mikrobiologie a dalších oborů velice rychle zdomácněly i v českých pivovarech. Pivovary se musely modernizovat tak, aby byly schopné vyrábět mnohonásobně větší množství piva podobné kvality, které muselo mít větší trvanlivost. To přivedlo mnoho českých pivovarů k přechodu ze svrchního na spodní kvašení, jež potřebovalo mít prostory chladného hospodářství. Tento proces přeměny značně znevýhodnil pivovary, které nebyly schopné danou přeměnu uskutečnit, a došlo tak k radikálnímu úbytku pivovarů. Trh byl převážně obsazen moderními a velkovýrobními pivovary.³⁴

33 HORSNEY, *A history of beer and brewing*. Royal Society of Chemistry, Cambridge 2003, s. 30–31.

34 TEICH, Mikuláš *The Mass Production of Draught and Bottled Beer in Germany 1880–1914.*, London 1998, s. 75–79.

3.2. Pivovarnictví na území Čech

Nejdůležitější osobou českého pivovarnictví je bezesporu František Ondřej Poupě. Již na konci 18. století začal nahlížet na výrobu piva jako na vědní obor, což na tu dobu bylo velice prozíravé. Začal přijímat i novinky ze zahraničí, které následně inovoval a svoji práci a jednotlivé postupy si pečlivě zapisoval. Jeho celoživotní dílo již v 1. polovině 19. století bylo použito jako klíč ke vzniku pivovarské vědy v našich zemích.³⁵ Poupě přinesl nejen řadu technologických vylepšení či zdokonalení zařízení, ale propagoval i použití teploměru, bez kterého se moderní sládek nemohl v žádném případě obejít. Povedlo se mu sestrojít předchůdce sacharometru, v té době znám jako pivní váha.³⁶ Jednotlivá zařízení převzal pravděpodobně Poupě právě ze zahraniční literatury, například první teploměr používal už v roce 1750 Michael Combrune v Londýně a jeho použití později popsal v knize *Essay of Brewing*. První zmínka o hustoměru je pak z roku 1769 také v Anglii, jako jeho vynálezce je uváděn James Bravestockv. V 80. letech 18. století pak v pivovaru města Hull používá John Richardson jednoduchý sacharometr.³⁷ Na práci Poupě navázal Karel Napoleon Balling, který byl profesorem na Pražské polytechnice, jemuž se povedlo zdokonalit hustoměr, a zkonstruoval tak svou verzi sacharometru.³⁸

35 SUK, *Nový Poupě katechismus pro sladovnické učedníky a tovaryše, jakož i pro každého, kdož snadným způsobem o základech vaření piva poučení hledá*, Praha 1880, s. 7–9.

36 CHODOUNSKÝ, František, *Příspěvek k dějinám českého pivovarství. Výstavní výbor oboru pivovarnického*, Praha 1891, s. 121–125.

37 HORSNEY, s. 31–33.

38 BASAŘOVÁ, *Profesor pražské techniky Carl Joseph Napoleon Balling (1805-1868)*, Praha 2005, s. 130–131.

3.3. Technologická proměna pivovaru

Jednou z nejdůležitějších částí pivovaru je varna, již od pradávna je považována za srdce pivovaru, jelikož zde probíhaly nejdůležitější kroky při výrobě piva, respektive mladiny. V průběhu 19. století došlo ke komplexní proměně zařízení varen a varních postupů. Z technického hlediska dochází ke zdokonalení celé varny, došlo ke změně materiálů používaných na výrobu nádob, pozměnil se jejich tvar, ale také pohon a otop pánví. Nové rmutovací postupy byly umožněny díky vývoji technologie a vědy, díky chemickým výzkumům v oblasti fungování enzymů, které se následně zkonkultovaly se zkušenými sládky, výsledkem čehož došlo ke zdokonalení vaření jejich výrobku. Ačkoli došlo k pivovarské revoluci, mnoho českých pivovarů v 1. polovině 19. století bylo nedostatečně zařízeno, jelikož nové postupy vyžadovaly i nové vybavení, které ovlivňovalo výsledek várky. Tyto technologie si mohly dovolit jen pivovary nově vzniklé, které byly předem vystavěny za účelem velkovýroby viz. Měšťanský pivovar v Plzni.³⁹ V těchto pivovarech jsou nové nádoby vyráběny bez výjimky z kovu (mědi či železa) a ne ze dřeva, jak tomu bylo dříve. Ty měly sice vyšší pořizovací cenu, ale jejich trvanlivost byla mnohem delší než dřevěných kádí, které se musely po cca 10 let vyměnit za nové.⁴⁰ Od roku 1784 se začíná využívat v pivovarech i parní stroj, coby symbol průmyslové revoluce. K prvnímu využití dochází na Britských ostrovech, konkrétně v londýnském pivovaru Henryho Goodwyna Red Lion Brewery.⁴¹

39 JÍLEK, František, *Studie o technice v českých zemích 1800-1918 III*, Praha 1985, s. 108–112.

40 CHOUDOUNSÝ, *Pivovarství, I. veřejná odborná sladovnická škola*, Praha 1905, s. 122–126.

41 ANDERSON, Ray, *The Transformation of Brewing: An Overview of Three Centuries of Science and Practice. Brewery History*. London 2005, s. 5–8.

V kontinentální Evropě je takto využití parní stroj poprvé ve 40. letech 19. století v nizozemském Haagu. V Českých zemích došlo k takovému využití strojů až v 60. letech téhož století, ke konci století se však tato zařízení stala nedílnou součástí většiny českých varen.⁴² Do 40. let 19. století se na otop pánve používalo převážně dřevo nebo uhlí, v roce 1843 si první aparát na použití páry jako otopu nechala patentovat firma Ringhoffer z Prahy dle systému vytvořeného Gassauerem, tento systém se i přes jednodušší použití a údržbu neuchytil ve všech pivovarech kvůli změnám sensorických vlastností uvařeného stejného piva tímto způsobem.⁴³ Teprve v průběhu 19. století dochází na poli chemického výzkumu k objevu prvních enzymů, které se podílely na štěpení složitých látek ze sladu na jednodušší (např. ze škrobů na zkvasitelné cukry), což bylo podstatou procesu rmutování, jenž se rozšířil po celé Evropě v 70. letech.⁴⁴ V polovině 19. století se nejčastěji používalo vaření na dva husté rmuty,⁴⁵ případně doplněné o jeden rmut řídký („jalový“), které se zahřívaly na potřebné teploty a krátce (15–30 minut) povářely. Antonín Bělohoubek přinesl opravenou verzi rmutovacího postupu, která se lišila zejména výší teplot.⁴⁶ Druhů rmutování bylo po Evropě známo hned několik, ve Velké Británii bylo ve velké oblibě infuzní rmutování, kdy se celé dílo zahřívalo pouze v jedné nádobě a nebylo ani povářeno, tento způsob byl sice jednodušší a méně nákladný, ale bez použití správného typu sladu (Ve Velké Británii se především používal slad typu Amber) neměl výsledný produkt kvalitu, která by dostatečně uspokojila běžného konzumenta.⁴⁷

42 JÍLEK, *Studie o technice v českých zemích 1800–1918 IV.*, Praha 1986, s. 87–91.

43 CHOUDOUNSÝ, 1905, s. 129–132.

44 HORSNEY, s. 34–35.

45 Směs sladového šrotu s vodou podrobená rmutování, tedy procesu při kterém dochází k působení sladových enzymů hlavně na škrob a bílkoviny obsažené ve sladu.

46 BĚLOHOUBEK, Antonín, *Několik slov o stavbě a zařizování pivovarů*, Praha 1875, s. 131–133.

47 MEZGER, Jakub, *Pivovarství v Anglii*, Praha 1874, s. 174–176.

3.4. Proměna výroby piva

Ačkoli se o jistém procesu kvašení vědělo již od středověku, jeho podstata nebyla vysvětlena až do 70. let 19. století.⁴⁸ Až díky poznatkům Louise Pasteura, který v roce 1876 ve svém díle *Studie o pivu* popsal kvašení jako činnost mikroorganismů. Samotný proces kvašení popsal již v 60. letech profesor Karel Napoleon Balling, jenž shrnul celý proces a nazval jej atenuačními zákony kvašení. Na základě těchto zákonů přišel i na výpočet stupně prokvašení a vzorec pro výpočet extraktu původní mladiny, jenž i v dnešní době určuje stupňovitost piva.⁴⁹ Pasteur při svém pivním bádání objevil, že při opakovaném používání várečných kvasnic dochází k jejich kontaminaci s cizími bakteriemi, jež nemusí být našemu tělu prospěšné, a tak byla využita technologická výhoda vedení spodního kvašení, která spočívala v kvašení za dostatečně nízké teploty a nedošlo tak k jejich infikaci. Pivo uvařeno tímto způsobem dosahovalo mnohem čistější chuti a nebylo nutné daný produkt dochmelit, nebo jinak dochutit.⁵⁰ Spodně kvašené pivo bylo v našich zemích známo podle písemných důkazů již od konce 15. století. Na oblibě začalo získávat až v průběhu první poloviny 19. století, kdy se k nám dostalo z Bavorska, které se v té době stalo centrem tohoto nápoje pro kontinentální Evropu.⁵¹ V Českých zemích již roku 1884 byl uzavřen poslední svrchně kvasící pivovar v obci Krupka, která se nachází v severních Čechách.⁵² Bavorsko se stává od 30. let 19. Století centrem moderního pivovarství. Průkopníky spodního kvašení ve střední Evropě byli Gabriel Seldmayr mladší, majitel pivovaru Spaten v Mnichově, a Anton Dreher, majitel pivovaru Schwechat u Vídně, kteří se v 30. letech 19. století po návštěvě Anglie nechali inspirovat velkokapacitním vařením

48 EßLINGER, Hans, Michael, *Handbook of Brewing, Processes, Freiberg* 2009, s. 150–154.

49 BASAŘOVÁ, *Pivovarství: Teorie a praxe výroby piva*, Praha 2010, s. 111–113.

50 UNGER, Brill., *A history of Brewing in Holland 900-1900 Economy, Technology and the State*, Leiden 2001, s. 401–403.

51 EßLINGER, s. 156–158.

52 BASAŘOVÁ, BASAŘ, Petr, HLAVÁČEK, Ivo, HLAVÁČEK, Jan, *České pivo*, Praha 2011, s. 91–97.

piva. Tento nápad dokázali spojit se zkušeností bavorských sládků se spodním kvašením.⁵³ V roce 1847 v Dánsku poprvé použije techniku pivovar Calrsberg a v roce 1864 se stává průkopníkem Gerardus Adrian Heineken. Jimi vyrobené ležáky jsou velice oblíbené po celém světě dodnes.⁵⁴

V Anglii a ve Skotsku se nikdy spodně kvašená piva neprosadila, neboť zdejší pivovary zůstaly věrní svrchně kvašených pivům typů ALE, Porter a Stout.⁵⁵ Jednou z hlavní příčin nezavedení spodního kvašení byly vysoké nároky na přestavbu podniků, na rozdíl od kontinentální Evropy jsou na ostrovech zimy mírné a led, který se do 80. let 19. století dával do piva přírodní nebyl zde k dispozici a muselo by dojít k výrobě ledu umělého, což by znamenalo extrémní náklady na výstavbu velkých lednic a vytvoření prostorů na jejich uskladnění.⁵⁶ Ve druhé polovině 19. století došlo k postupnému použití systémů strojního chlazení, díky němuž mohly moderní pivovary zřízené na ležácké kvašení přejít na skutečnou velkoobjemovou výrobu piva.⁵⁷ V roce 1888 dochází v českých pivovarech k instalování prvního chladícího přístroje, jenž byl vyvinut českou strojírenskou firmou Novák & Jahn, tyto systémy až do počátku 20. století nefungovaly sobestačně.⁵⁸

53 ANDERSON, 2005, s. 10–15.

54 UNGER, s. 405–411.

55 ANDERSON, *The Sword and the Armour: science and practice in the brewing industry 1837–1914*. London 2006, s. 58–62.

56 BÍLEK, Václav, *Technologie sladu a piva. Díl II.: Výroba piva a strojní zařízení pivovarů, pomocné úkony*. Praha 1954, s. 121–124.

57 UNGER, s. 444–446.

58 CHODOUNSKÝ, 1891, s. 99–105.

3.5. Vznik vlastních kvasných kultur

Díky velkému pokroku v oboru pivovarnictví si pivovary vlastními pokusy a úpravami mohly uchovat kvasničné kultury připravené na opakované kvašení. Tento způsob výrazně ustálil výrobní proces, díky čemuž se stabilizovala kvalita a charakter jejich piv. Důležitým pokrokem byla možnost uchovat původní kulturu, takže i při nečekaném infikování kvasnic se mohla „vychovat“, nová várka kvasinek mající stejné parametry a výsledný produkt měl stejnou kvalitu.⁵⁹ První, komu se takovéto uchování kultur podařilo, byl dánský mikrobiolog Emil Christian Hansen, jenž ke konci 70. let začal pracovat v dánském pivovaru Carlsberg. Jeho snahou bylo izolování čistého spodního kmene kvasnic, který byl získán ze zákvasu z pivovaru Spaten. To se mu na počátku 80. let podařilo a izoloval dva čisté kmeny spodních kvasinek, které následně dokázal namnožit do čisté kvasné kultury. V roce 1883 se mu podařilo izolovat i svrchně kvasící kmen, jenž získal z anglických pivovarů.⁶⁰ Hansenův objev se rychle stal v oblasti pivovarnictví světovou senzací a nedlouho poté dánského mikrobiologa oslovilo několik desítek pivovarů, v nichž po dohodě zřídil své propagační stanice s namnoženými izolovanými kulturami tamních zákvasů. Do pěti let jeho práce byla podpořena 173 pivovary z 23 zemí světa (v Německu jich bylo 67), jeho práce si našla následovníky především v Německu a na Britských ostrovech.⁶¹ V Českých zemích již v průběhu 80. let 19. století vznikla iniciativa, jež zařídila banku kvasničných kmenů, ta již v roce 1888 měla přes 80 čistých kultur, tento institut vznikl Praze při Výzkumném ústavu pivovarském a sladařském.⁶²

59 HANSEN, Emil, Cristian, *Výzkumy v oboru fyziologie a morfologie alkoholických kvasiv*, Praha 1881, s. 111–119.

60 BASAŘOVÁ, 2010. s. 125–127.

61 HORSNEY, s. 37–44.

62 BASAŘOVÁ a kol., s. 102–109.

Již od 70. let vzniká celosvětová iniciativa na zavedení výzkumných laboratoří vystavěných při pivovaru, od 80. let se apeluje i na výzkumné práce mikroskopem při zkoumání činnosti mikroorganismů. Propagátorem tohoto výzkumu byl zejména Louise Pasteur.⁶³ Na našem území se první laboratoř s vlastními stanicemi pro pomnožování kvasničných kultur objevuje ke konci 19. století v Protivíně.⁶⁴ Na počátku 20. století vznikají tyto laboratoře například u Akcionářského pivovaru na Smíchově, v Českém akciovém pivovaru v Českých Budějovicích či v Plzeňském Prazdroji. Nedlouho poté se tyto pivovary staly nezávislé na Výzkumném ústavu pivovarském a sladařském a mohly si vypěstovat vlastní kulturu, jež odpovídala jejich potřebám na sensoriku pív.⁶⁵

63 ANDERSON, 2006, s. 17–25.

64 JÁKL, Pavel, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. díl Střední Čechy*, Praha 2004, s. 22–25.

65 JÍLEK, *Studie o technice v českých zemích 1918-1945 VI.*, Praha 1995, s. 129–132.

3.6. Proměna transportu piva

K inovaci v pivovarství došlo i v oblasti transportu hotového výrobku ke spotřebiteli. Kromě zavedení nového transportního obalu, kterým se teď staly skleněné lahve, jež nahradily dřevěné sudy. Ty nedokázaly udržet u piva dostatečně dlouho původní kvalitu a chuť daného moku. Současně došlo k výstavbě stáčíren pro co možná nejnižší výrobní náklady samotného piva, které se stalo tak ještě dostupnější pro konzumenty. V Českých zemích se setkáváme se skleněnými lahvemi již v první polovině 19. století, ty používal pivovar u Křižovníků.⁶⁶ První použití skleněných lahví k transportnímu účelu je pak doloženo v Anglii na počátku 18. století. Lahvové pivo šlo nejvíce na odbyt v nově vznikajících městských aglomeracích majících vysokou hustotu obyvatelstva, kdy si dělníci mohli vychutnat pivo doma po dokončení směny.⁶⁷ V průběhu 80. let dochází k úplné mechanizaci stáčíren a k mnohonásobně rychlejšímu stáčení. Nyní byly továrny schopné zkompletovat až několik tisíc lahví za hodinu, což za manuální výroby nebylo možné. Během mechanizace dochází k sestrojení stroje na vymývání, zátkování a etiketování lahví. V Německu jsou první zmínky o malých stáčírnách ve 20. letech 19. století. Stáčírny u velkých pivovarů vznikají na přelomu 70.–80. let. Za krátkou dobu dochází k radikálnímu nárůstu objemu lahvového piva. Berlínský velkopivovar Schultscheiss stočil ve výrobním roce 1894/1895 21 miliónů lahví a o pět let později to již bylo 70 miliónů, což byla třetina z celkového objemu vyrobeného piva daného pivovaru.⁶⁸ V českých pivovarech se lahvové pivo také začalo stávat oblíbeným a na počátku 20. století činilo 10% z celkového výstavu. Před 1. světovou válkou měla již většina našich pivovarů vlastní továrnu na stáčení lahvového piva.⁶⁹ Lahvové, později i sudového pivo bylo před transportem nutné upravit tak, aby došlo k udržení co možná nejdelší trvanlivosti, současně si mělo pivo udržet svou kvalitu a chuť. Již Pasteur experimentoval se zahříváním poživatin (v jeho případě se jednalo o víno). Svým výzkumem dokázal dobu trvanlivosti prodloužit zahřátím vína nad

66 POLÁK, Milan, *Pražské pivovary a pivovárky*. Praha 2003, s.155–159.

67 ANDERSON, 2005, s. 22–28.

68 TEICH, s. 80–88.

69 JÍLEK, 1995, s. 150–155.

62°C, tato teplota byla později nazvána jako pasterizační teplota, během daného procesu se zničily veškeré živé mikroorganismy a tím se minimalizovala šance infikování dané poživatiny.⁷⁰ Ačkoli sám Pasteur nedoporučoval, aby se stejným způsobem upravovalo pivo, jelikož docházelo ke ztrátě kultur, které určovaly jeho kvalitu a chuť, přesto se začalo od 70. let experimentovat s pasterizací piva.⁷¹

V českých pivovarech se od konce 19. století také začíná používat pasterizace piva i přes výhrady odborníků, že pasterizace mění organoleptické vlastnosti.⁷² Ve stejné době dochází k filtraci piva – zejména lahvového. Díky tomu zůstávalo pivo i po delší době čiré a jiskrné. Tím dokázali uspokojit trh, který si to vyžadoval. Filtrování piva je známé odnepaměti, avšak použití pilin, nebo nejrůznějších látek nebylo tak efektivní. Ke konci 19. století dochází k zavedení primitivních filtrů, které dokázaly oddělit zbytkové látky od čirého piva a současně udržet jeho kvalitu a chuť.⁷³

70 JÍLEK, 1995, s. 211–219.

71 BASAŘOVÁ, 2010, s. 135–144.

72 CHODOUNSKÝ, 1905, s.111–114.

73 BASAŘOVÁ A kol., s. 121–128.

4. Situace v meziválečném období

4.1. Situace v Československu

Rozpadem Rakouska-Uherska a vytvořením nástupnických států se střední Evropa dostala do zcela nové situace jak z hlediska politického, tak i hospodářského. Nejvýznamnějším nástupnickým státem, který vzešel z pádu Habsburské Monarchie, bylo Československo.⁷⁴ Ale i ten nejvyspělejší stát se musel vypořádat s neduhy, které byly zapříčiněny Velkou válkou. Kromě běžných obtíží, jakými byl nedostatek surovin a pracovní síly, muselo navíc Československo za vznik vlastního státu splatit část válečných reparací, jež patřily Rakousku-Uhersku. Všechny tyto změny způsobily mezi válečnými a poválečnými lety 1914-1920 značné navýšení cen spotřebního zboží a potravin například kilogram chlebové mouky stál v roce 1914 28 haléřů a o 6 let později stejná komodita stála už 5 korun a 78 haléřů a nárůst ceny dané suroviny za 6 let činil více než 2000 % oproti původní hodnotě.⁷⁵

Všechny nové skutečnosti se odrazily i v pivovarnictví. Kvůli již zmíněným problémům z období Velké války se do roku 1919 používaly k výrobě piva místo ječmene náhražky v podobě řepy cukrovky, bramborové moučky, kukuřice, rýže a jiných surovin bohatých na škroby. Ty však nedokázaly plně nahradit suroviny původní, a vznikala tak piva s nízkou stupňovitostí mladiny, proto není divu, že pivo nedosahovalo takové kvality jako za předválečného stavu a jeho odbyt nebyl tak značný, například Plzeňský prazdroj v té době vyráběl piva 3°, 6°, a 10° jen pro export.⁷⁶ Dalším problémem pro pivovary bylo ukončení obchodních styků se státy, které byly dříve zahrnuty do Rakouska-Uherska, do nichž české pivovary vyvážely značný podíl vyrobeného piva. U většiny pivovarů se jednalo o 30-50 % celkového objemu, avšak u Akciového pivovaru se jednalo téměř o 85% z jejich celkové výroby (230 000 hl z celkových 272 000 hl).⁷⁷

74 LAŠTOVKA, Vojtěch, *Příspěvek k historii Plzeňských pivovarů let 1918-1958*, Plzeň 1959, s. 159–170.

75 AasPP, Měšťanský pivovar, 2) Výroba a prodej piva, Rakousko-Uhersko 1906–1927, inv. č. 169, listy 10–18.

76 SKÁLA a kol, s. 510–512.

77 AasPP, První plzeňský akciový pivovar, Výstav a vývoz piva Gambrinus (číselné přehledy) 1913–1944, inv. č. 209, sing. 2A, listy 1–9.

V roce 1919 vydal vládní výbor regulace na výrobu piva, jež reagovaly na značný pokles kvality piva uvařeného ve válečném období. Daná regulace omezila použití náhražek na minimum a stupňovitost mladiny uvařeného piva neměla klesnout pod 4,5°, tento limit byl v červenci téhož roku navýšen na 6,5°. ⁷⁸

Po první světové válce bylo obtížné pivo exportovat, jednak kvůli ekonomické situaci poválečných států a jednak kvůli skutečnosti, že ve významných exportních oblastech, jakými byly USA a Skandinávie, došlo k prohibici. Od roku 1921 se stav exportovaného objemu začal navyšovat, stále byl však stále nesrovnatelně nižší ve srovnání se situací před Velkou válkou. Až v roce 1926 došlo k určitému vyrovnání, když se export československých piv dostal na úroveň $\frac{3}{4}$ předválečného stavu. Nadprůměrně se dařilo Měšťanskému pivovaru v Plzni, který v daném roce vystavil 814 753 hl piva, z toho vyvezl 152 857 hl. ⁷⁹ Mezi lety 1923–1929 došlo k nárůstu výroby piva ze 7 mil. hl. na 11 mil. hl, rovněž se zvýšil export piva jak množstevně, tak i podílově, kdy v roce 1923 bylo vyvezeno 39 000 hl, což činilo 0,5% z celkové výroby, v roce 1928 bylo vyvezeno již 259 000 hl, což už bylo 2,3% z celkové výroby. ⁸⁰

V rozmezí let 1913–1920 došlo ke koncentraci pivovarů, když velké pivovary postupně začaly vykupovat ty menší. V roce 1913 existovalo v Česku 672 pivovarů, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi bylo 20 pivovarů. Již v roce 1920 se v Čechách evidovalo jen 457 pivovarů. V zapadáních Čechách v roce 1913 fungovalo 133 pivovarů, z toho 77 na strojní pohon. Stejně číslo bylo sice evidováno v roce 1920, ale více než čtvrtina pivovarů musela přerušit výrobu. Jednou z příčin bylo vydání vyhlášky nařizující odevzdání veškerého obilí z pivovarů vojákům na frontu a současně minimalizovala užití obilovin při výrobě piva. K produkci piva se proto využívalo nejrůznějších alternativ, které měly výrobní suroviny nahradit jako například žaludy, bukvice, různé byliny (pelyněk, jetel a jim podobné), avšak dané náhražky nedokázali zcela dotvořit plnou a čistou chuť piva, která byla pro nadšence tohoto moku tak lákavá. Z dokumentů dané doby se „aleternativní“ pivo často popisuje v lepších případech jako rezavá voda, patok bez chuti. Proto není divu, že konzumace zlatavého moku mezi lety 1916–1918 rapidně klesla a pivovary se proti tomu nemohly v dané situaci adekvátně postavit. Poctivé pivo se v této době vyrábělo jen ve

78 KEJHA, JANOUŠKOVEC, JURINA, s. 62–67.

79 AasPP, Měšťanský pivovar, 2) Výroba a prodej piva, Cizina 1898–1928 inv. č. 170, listy 5–8.

80 Tamtéž, Listy 6–10.

velmi omezeném množství. Od roku 1919 dochází ke gradaci výrobu a prodeje piva, k tomuto progresu napomohlo zrušení omezovacího zákona z roku 1916, díky čemuž teď mohly pivovary beztréstně vařit pivo podle osvědčených receptů a procesů z již tradičních surovin, které ale kvůli důsledkům války byly stále ve velmi omezeném množství. Mezi lety 1918-1920 došlo k uzavření několika pivovarů, které už nebyly schopné udržet ekonomickou ztrátu získanou během období války a docházelo ke slučování, nebo samotnému odkoupení pivovarů.⁸¹ V roce 1929 došlo k ekonomické krizi, a to se podepsalo na chodu některých pivovarů, v západních Čechách bylo evidováno jen 82 podniků.⁸²

Ve druhé polovině 20. let 20. století došlo k postupnému zlepšení ekonomické situace, dalo by se říct, že se jednalo o zlatá léta Československa. Kvalita tuzemských výrobků byla známá po celém světě. Mezi nejznámější výrobky se řadil Český křišťál a stroje do průmyslové výroby. Od roku 1926 dochází k masovému prosazování českého piva na jednotlivé zahraniční trhy, přičemž největší exportní odbyt měl Plzeňský Prazdroj, který dokázal pokrýt přes polovinu z celkového vyvezeného objemu z Československa. Ekonomický progres se projevil i na postupné modernizaci průmyslového a hospodářského odvětví včetně pivovarnictví.⁸³ Do roku 1929 docházelo k pravidelnému zvýšení objemu vyrobeného piva za rok a většina pivovarů, která se dokázala ustát neduhy po první světové válce, měla téměř identický odbyt piva, jako v roce 1914. Počátek 30. let byl bohužel poznamenán dopadem do té doby největší ekonomické krize, které měla za důsledek další uzavření zahraničních trhů a celkového zhoršení podmínek pro výrobu piva. Proto není divu, že až třetina pivovarů musela ukončit svoji činnost, nebo se podříditi většímu pivovaru, jako tomu bylo u pivovarů na Plzeňsku.⁸⁴

81 PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1913–1922*, Plzeň 1995, s. 123–128.

82 Tamtéž, *Měšťanský pivovar v Plzni 1892–1942*, Praha 1995, s. 207–212.

83 ZÍBRT, s. 122–130.

84 LAŠTOVKA, s. 175–183.

4.2. Vývoj Plzeňského Prazdroje v meziválečném období

Obliba plzeňského piva, jež si změnilo v roce 1898 ochrannou z Pilsner Bier na známku Pilsner Urquell (český přepis Plzeňský Prazdroj), rostla téměř geometrickou řadou, zatímco se v prvním roce uvařilo jen 3657 hl piva, již v roce 1865 se Měšťanský pivovar stal třetím největším výrobcem piva v Rakousku, když jeho roční výroba překročila 62 000 hl. Do roku 1896 se stal dokonce druhým největším výrobcem a technologicky nejvyspělejším pivovarem v Habsburské monarchii, když roční výroba překonala 647 000 hl. Na třetím místě byl akciový pivovar v Praze na Smíchově (dnešní Staropramen) a na čtvrtém místě První plzeňský akciový pivovar.⁸⁵

V roce 1913 měl Měšťanský pivovar největší výrobu i vývoz v celém Rakousku-Uhersku, za daný rok exportovalo do Německa, Polska, Itálie, Rumunska, Francie, Španělska, Nizozemí, Švýcarska, Belgie, Bulharska, Albánie, Rakouska, USA a Velké Británie přes 538 000 hl piva, což činilo přes 50% z jejich celkové výroby, 110 000 hl se pak odvezlo do Vídně a 95 000 hl do Prahy. Celková výroba v tom roce činila přes 1 milion hl piva, toto číslo bylo překonáno až po roce 1946.⁸⁶

Poválečná krize a rozpad bezcelního území habsburské monarchie znemožnily Měšťanskému pivovaru navázat na předválečnou prosperitu a byl donucen najít nové odběratele. Mezi lety 1919-1921 přece jen došlo k vzestupu výroby, ale kvůli poválečné situaci byl export do ekonomicky vyčerpaného Německa, které bylo před válkou jedním z hlavních odběratelů, zcela nemožný. Trvalý nedostatek surovin donutil pivovar učinit značná omezení, například pivo pro domácí trh mělo jen 7°, zatímco jejich typický ležák byl určen pouze pro exportní účely. Až v roce 1923 došlo k navýšení stupňovitosti domácího piva na 9°.⁸⁷

85 AasPP, Měšťanský pivovar, Vývoj původce fondu inv. č, 1, s. 12–15.

86 Tamtéž, s.14–17.

87 KEJHA a kol, s. 104–107.

V roce 1918 kvůli nedostatku pracovních sil a stavebního materiálu nebylo možné realizovat veškeré poválečné rekonstrukce, došlo jen k přestavbě varen, na které bylo vydáno 64 000 korun. Ta byla zahájena až v roce 1919, kvůli nedostatku stavebního materiálu a pracovní síly k tomu nemohlo dojít dříve. I přes dané komplikace se podařilo stavbu dokončit v červenci ve stejném roce. Celá přestavba stála pivovar 420 241 korun. V lednu 1920 došlo k rekonstrukci vnitřního zařízení administrativní budovy, její celková oprava byla dokončena 30. července. V roce 1924 došlo k opravě pivovarských budov, na tyto rekonstrukce pivovar poskytl 384 000 korun. V roce 1925 došlo k výměně materiálu ve vybavení pivovaru, do té doby musel pivovar pracovat se železnými nádobami, jež nahradily vybavení vyrobené z mědi, která byla za války odevzdána armádě Rakouska-Uherska. Celková výměna nového vybavení stála pivovar 603 500 korun, současně došlo k výměně předhříváčů vody za kondenzátor k ohřevu vody, který stál 120 000 korun. Během rekonstrukce ještě došlo k vybudování posuvného roštu na uhlí, aby se jeho doprava k roštu zmechanizovala a ušetřila tak čas i náklady provozu pivovaru. Podle odhadů užitkový efekt stoupl na 70% a náklady za rok klesly o 730 000 korun.⁸⁸ V roce 1927 došlo k zakoupení myčky na transportní sudy od Škodových závodů, která dokázala umýt i dvousetlitrové sudy, za 125 000 korun. Kvůli rozšíření výroby došlo i k zakoupení hydraulické požahovačky⁸⁹ za 445 000 korun. V červnu došlo k železničnímu propojení Prazdroje a Prioru, k elektrifikaci Prazdoje, ke koupi osvětlení i elektrických motorů. Daný proces vyšel pivovar na 2 060 000 korun.⁹⁰

Na rok 1928 byl navýšen rozpočet pro výstavbu objektů v areálu pivovaru, díky tomu byla vybudována strojovna ležákového chlazení, která následně byla rozšířena o agregát, současně byly i přesunuty 2 kompresory ze spilek a vybudován prostor na výrobu umělého ledu, který nahradil již zastaralou lednici. Ta nedokázala zabránit rychlému tání ledu, daný komplex byl následně rozšířen o třetí generátor, který stál 700 000 korun. Nově byla vybudována čerpadla na odvoz mláta, jež muselo být převáženo z pivovaru až 160 krát denně, dané čerpadlo pak mláto vyvedlo do Radbuzy po 70 metrů dlouhém potrubí.⁹¹ Mláto se mohlo odčerpávat na vybrané

88 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady I.1925– VI. 1925 inv. č. 46. listy1–12.

89 Nástroj na rozpuštění smoly pro zakrytí děr v dřevěném sudu.

90 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady I.–VI. 1927, inv. č. 50., listy 18–27.

91 Tamtéž, 10) budovy, Různé stavební úpravy 1926-1936, inv. č. 393, sing. II A 10m/40, listy 17–21.

místo až po dohodě s městem Plzeň v květnu, kdy za povolení svého odbytiště musel Prazdroj podél svého majetku na vybudovat na Rokycanské třídě chodník, který byl přibližně 460 metrů dlouhý.⁹² V roce 1931 byla oficiálně ukončena rekonstrukce varny, která byla v průběhu První světové války postupně rozebrána a její kovové části využity na výrobu strojů a armádní výbavy. K původní budově varny byla přistavěna železobetonová sila a padesátimetrový komín, který měl již zabudovaný ohřívače, jež dokázaly převést část unikajícího tepla na energii pro ohřev samotné budovy. Další novinkou v nové varně byly automatické pásové rošty pod pánve. K jejich pohonu byl využit elektromotor, jenž byl dodán Škodovy závody.⁹³

Z hlediska ekonomické stránky se Plzeňský Prazdroj od začátku roku 1919 musel vypořádat s poklesem výroby piva, jenž by znamenal propuštění značné části dělníků, kvůli tomu výkonný výbor začal zvažovat, zdali by se neměla sféra podnikání rozšířit. Na valné hromadě v březnu byly předloženy záměry na využití skladů jako sušárny obilí a zeleniny, dále se zvažovala výroba ovocných šťáv, sodovek a umělého ledu. Nakonec se na daný návrh přistoupilo. Tyto aktivity se ale ukázaly jako neproduktivní, a tak se do srpna rozprodaly všechny zásoby včetně výrobní sodovek a limonád.⁹⁴ V dubnu 1920 došlo k vyčíslení válečných škod měšťanského pivovaru. Mezi ně patřilo: odevzdání měděných pánví o hmotnosti 48 674 kg v celkové hodnotě 245 766 korun, 27 042 kg měděného potrubí a armatur v hodnotě 136 155 korun, 4553 kg mosazných armatur v hodnotě 12 474 korun, dále ztráta pěti pivních vozů byla vyčíslena na 89 192 korun, reparace restaurace na Lochotíně za 11 004 koruny a na skladišti v Pulji za 11 005 korun.⁹⁵ V září došlo po domluvě s dělníky k navýšení platu o 85%, příčinou byl rapidní nárůst cen spotřebního zboží a potravin.⁹⁶

92 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady I.–VI.1928, inv. č. 52, listy 20–27.

93 Tamtéž, 10) budovy, Různé stavební úpravy 1926–1936, inv. č. 393, sing. II A 10m/40, listy 22–24.

94 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady VII. 1918– IX. 1919, inv. č. 37, listy 10–15.

95 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady IX. 1919– VII. 1920, inv. č. 38, listy 8–15.

96 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady VII. 1920– V. 1921, inv. č. 39, listy 9–17.

V rámci boje s konkurencí odkoupil prazdroj od manželů Raisových podnik u Velkého boleveckého rybníka v Malém Bolevci, aby se zde nemohlo podávat jiné pivo. Tento objekt byl odkoupen za 112 000 korun. V únoru došlo k propuštění části zaměstnanců kvůli vysoké neefektivitě práce v porovnání s obdobím předválečným. V roce 1913 na výrobu 100 000 hl piva stačilo 143 zaměstnanců, v roce 1922 se dané číslo navýšilo na 180, což v důsledku zvyšovalo náklady na vyrobení piva. V roce 1922 bylo využito jen 40% výrobní kapacity předválečného stavu.⁹⁷

Dne 1. února 1920 se stal novým závodním inženýrem František Uhlíř a správu sladovny převzal sladmistr František Divíšek. Dne 31. srpna 1922 byl kvůli snížení provozních nákladů stažen z funkce zástupce firmy v Londýně Julius Kafka. Dohližitelem na Prazdrojské pivo se stala firma fou Pheonix trading Co ltd s centrem v Londýně, která podepsala smlouvu s pivovarem dne 15. listopadu. Dne 24. září došlo ke snížení cen piva 12°. Zlevněno bylo z 330 korun na 276 korun a pivo 10° z 270 na 230 korun za 1 hl. Příčinou byla bohatá úroda a nízká cena obilí a nátlak veřejnosti, jež reagovala na snížení cen z kupných surovin.⁹⁸ Na konci roku 1923 bylo schváleno další propuštění zaměstnanců, do roku 1924 se měl snížit stav na 860 osob z původních 1309 dělníků pracujících v roce 1922. Důvodem byla stále nízká efektivita práce a produktivita výrobní hodnota dělníka.⁹⁹ Během první valné hromady v roce 1924, která se konala v únoru, se začalo zvažovat odkoupení většinového podílu pivovaru Prior, jenž by byl posléze zařazen do komplexu Akciových pivovarů, studie o chodu pivovaru však poukázaly na to, že výrobní hodnota zaostává za hodnotou nákladovou, daná hodnota činila za rok rozdíl až 9 miliónů korun.¹⁰⁰ Současně došlo ke stabilizace chodu podniku a výroba tudíž nebyla už ztrátová, proto se odsouhlasilo navýšení počtu zaměstnanců na 1127 dělníků a 133 úředníků. Na první valné hromadě se ještě projednávaly změny odvedení daně. V dané době měl totiž Plzeňský Prazdroj uhradit státu 160 korun za každých 20 000 hl uvařeného piva. K vzhledem ke stálému

97 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady IV. 1922–XI. 1922, inv. č. 41, listy 17–20.

98 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady IV. 1922–XI. 1922, inv. č. 41, listy 20–25.

99 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady VII.1923- XII. 1923 inv. č. 43, listy 12–18.

100 Tamtéž, Pokusy o přeměnu právovárečného měšťanstva v akciovou společnost 1910–1925, inv. č. 278 sing. II A 1b/1.

navýšení vyrobenému objemu piva za rok chtělo vedení Měšťanského pivovaru dohodnout platbu měsíčního paušálu 500 korun bez ohledu na množství vyrobeného produktu.¹⁰¹

Během roku 1926 došlo k rekonstrukci pivovarské laboratoře, která stála pivovar 105 000 korun. Dále za 100 000 korun byly vyměněny pažící roury a vyčištěna studna na Roudné. Dne 1. ledna došlo k navýšení výplaty dělníků za měsíc z 500 na 750 korun. Od 30. března se začalo jednat o likvidaci Prioru. Nakonec bylo odkoupeno $\frac{3}{4}$ podniku za částku 7 492 000 korun.¹⁰² Dne 9. září došlo ke stržení větší části komína, který byl značně zničen požárem, jenž byl zapříčiněn výbuchem plynů vytvořených v požahovacím stroji, tento požár naštěstí neohrozil nikoho na životě.¹⁰³ Během roku 1929 došlo k navýšení počtu nákladních automobilů a k novým garážím byla vybudována na jaře podzemní nádrž na naftu na 30 000 litrů, aby se tak snížily náklady na pohonné hmoty.¹⁰⁴ Lahvovna byla rozšířena o další patro, aby se dokázala pokrýt stále vyšší poptávka po lahvovém pivu a zakoupen i efektivnější stroj, který byl nyní schopen naplnit až 3000 lahví za hodinu. Během přestavby došlo i k zjednodušení procesu čištění lahví, a tak na provoz myčky stačili jen 3 zaměstnanci, daný aparát dokázal vyčistit až 2500 lahví za hodinu.¹⁰⁵ V Těže roce byly sloučeny pivovary ve Štěňovicích a ve Starém Plzenci, jehož většinový podíl vlastnil Měšťanský pivovar, současně proběhla dohoda s akciovým pivovarem, který mohl vařit své 10° a 12° pivo, radí se však už pod majetek Prazdroje. Celková hodnota vzniklého podniku činila více než 77 miliónů korun.¹⁰⁶ Dne 29. září zasedla valná hromada, která začala řešit problematiku nově vzniklých akciových pivovarů, které spadaly pod jejich kontrolu. Důležitou součástí jednání bylo navýšení vstupní kapitál z 5 miliónů na 7,5 miliónu. Na schůzi se dojednala výše příspěvku do státního fondu na oslavu desetileté existence Československa. Pivovar věnoval do státního fondu 500 000 korun, přičemž mělo být 400 000 korun věnováno na rozvoj obce Plzeň.¹⁰⁷ Na začátku roku 1929 bylo plně dokončeno převedení společnosti Gambrinus pod

101 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady VII.1925–XII. 1925, inv. č. 47, listy 5–18.

102 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady I.–VI. 1926, inv. č. 48, listy 1–8.

103 Tamtéž, 10) budovy, Různé stavební úpravy 1926–1936, inv. č. 393, sing. II A 10m/40, listy 10–15.

104 Tamtéž, listy 20–24.

105 AasPP, Měšťanský pivovar, 2) Výroba a Prodej piva, Stáčení lahvového piva 1924–1938 inv. č. 307 sing. II a 2g/19.

106 Tamtéž, Koncentrace plzeňských pivovarů, fuze Plzeňských akciových pivovarů za účasti MP 1927–1935, inv. č. 279 Sign. II a 1c / 1.

107 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady VII.–XII. 1928, inv. č. 53, listy 12–25.

Prazdroj. Současně započalo rozšíření nákladové rampy jak pro auta, tak i pro vagony, které bylo dokončeno o rok později. Během stejného roku se propojily vlečky Gambrinusu a Prazdroje, ve stáčírně piva došlo k výměně kaučukových filtrů za bronzové, jež vydržely déle a měly minimální vedlejší účinky po častém používání.¹⁰⁸ V květnu roku 1929 se dostalo vedení pivovaru do konfliktu s vrchním sládkem Adolfem Bayerem, který odmítal vyměnit dřevěné sudy za nové tanky určené ke zrání Prazdroje. Nakonec po dohodě s předsedou investičního programu doktorem Kroftou se pivovar rozhodl ponechat si svoji tvář poctivého řemeslného piva s tím, že nové nádoby by mohly negativně ovlivnit finální chuť jejich světově známého produktu. Na základě finančních a provozních úspěchů se pivovar rozhodl pozvolna zavést výrobu 12° ležáku i pro domácí trh.¹⁰⁹ V roce 1934 se stal vrchním ředitelem Plzeňských akciových pivovarů¹¹⁰ František Hlaváček a stal se tak zakladatelem „rodu„ Hlaváčku, která byla ve vedení podniku více než 80 let, kdy ho v roce 1958 vystřídává syn Ivo a v roce 1987 vnuk Jan Hlaváček a dodnes je aktivní součástí podniku.¹¹¹ V roce 1936 dostala společnost Plzeňských akciových pivovarů nabídku od Škodových závodů ke koupi nových hliníkových sudů, které byly z technického hlediska více vhodné pro převoz piva než sudy dřevěné, vedení pivovaru s nabídkou souhlasilo, ale koupené hliníkové sudy začali využívat až v 50. letech 20. století, do té doby vedení bylo rozhodnuto používat stále sudy dřevěné.¹¹²

Během druhé poloviny 20. let 20. století začal Plzeňský Prazdroj zvažovat další možné rozšíření svého piva a zvažovaly další možné destinace, kam by mohli svůj produkt distribuovat. Již na konci roku 1926 dostal Plzeňský Prazdroj nabídku na exportní výrobu do USA, v té době však zde panovala prohibice, a tak daný výrobek měl obsahovat jen 0,5 % alkoholu. Finální produkt se jmenoval Near beer.¹¹³ Tuto nabídku ale Prazdroj odmítl z důvodu možného poškození

108 AasPP, Měšťanský pivovar, 10) budovy, Různé stavební úpravy 1926–1936, inv. č. 393, sing. II A 10m/40, listy 27–33.

109 Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady I.–VI. 1929, inv. č. 54, listy 22–28.

110 Od roku 1932 dochází ke změně názvu po dokončení fúze plzeňských pivovarů.

111 KEJHA, JANOUŠKOVEC, JURINA, s. 10–13.

112 PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1892–1942*, Praha 1995, s. 217–220.

113 Jednalo se o nealkoholické pivo, které mohlo mít maximálně 0,5% alkoholu.

reputace na základě produktu, který by neměl nic společného s jejich světově proslulým ležákem.¹¹⁴ V roce 1929 se vedení Plzeňského Prazdroje podařilo rozšířit počet zemí, do kterých začali exportovat Pivo, mezi tyto destinace patřilo i Nizozemí, ve kterém jsou spodně kvašená světlá piva ve veliké oblibě, koneckonců byl zde založen jeden z nejslavnějších pivovarů vyrábějící světlý ležák, Heineken. Nově došlo k rozšíření distribuce piva o do Exotických destinací, jakými byly Brazílie, Etiopie, Chile, Argentina.¹¹⁵

Již v roce 1928 se uskutečnilo valné shromáždění, kde se řešila možnost exportování piva do Belgického Konga, kde díky vlivu belgické vlády došlo k vysokého vzestupu poptávky piva. Po dané debaty se protáhly až do roku 1930, kdy na základě zvážení výhod a nevýhod dospěli k názoru, že počáteční investice, které by Plzeňský Prazdroj musel investovat na vybudování nejen vlastního pivovaru, ale i infrastruktury, která na území belgického Konga nebyla ještě tak rozvinutá, jsou až příliš vysoké a případný profit z dané investice by se projevil nejdříve po deseti letech.¹¹⁶

Na počátku 30. let 20. století postihla ekonomická krize, která započala v USA, téměř celý svět. Již v roce 1932 došlo k přerušení obchodních styků mezi Plzeňským Prazdrojem a destinacemi, kam bylo plzeňské pivo dováženo. Hlavní příčinou omezení objednávek bylo uzavření trhu jednotlivých států vůči exportním výrobkům, na které byly uvaleny vyšší daně a samotný výrobek se tak stal obyvatele daného státu předražený. U některých zemí jakými bylo například Německo, Francie, nebo Egypt stihl Plzeňský Prazdroj vybudovat středisko pro distribuci jejich piva v již zmíněných a okolních státech, kvůli narůstající krizi a obavám ze ztráty zisků z daných lokalit se rozhodlo vedení plzeňského Prazdroje postupně hledat distributora, který by byl ochoten prodávat plzeňské pivo a současně měl jméno v dané zemi.¹¹⁷ Nejcitelnější ekonomická ztráta bylo postupné zrušení obchodních vztahů mezi Plzeňským Prazdrojem a Výmarskou republikou, které bylo dovršeno nástupem Adolfa Hitlera na post prezidenta v srpnu roku 1934 a jeho podporu německých výrobků. Pro srovnání na začátku roku 1932 Plzeňský Prazdroj exportoval do Výmarské Republiky přes 78 000 hl piva. O necelé dva roky později objem

114 AasPP, Měšťanský pivovar, Zápisy ze schůzí správní rady VII.–XII.1926, inv. č. 49, listy 19–25.

115 Tamtéž, 2) Výroba a prodej piva, Cizina 1898–1928 inv. č. 170, listy 9–12.

116 Tamtéž, listy 13–14.

117 Tamtéž, listy 15–18.

exportovaného piva klesl na 10 800 hl.¹¹⁸ Ačkoliv Plzeňský Prazdroj téměř přišel o významného zájemce o jejich produkt, díky rozšíření sfér vlivu po celém světě se a do roku 1936 se téměř podařilo společnosti dostat na předválečný stav v objemu výroby piva, když se údajně distribuovalo přes 897 000 hl piva, avšak rekordní rok 1913 byl překonán až po druhé světové válce.¹¹⁹

V roce 1922 se vedení města Plzně rozhodlo pro připojení okolních územních celků, které by pak vytvořily Velkou Plzeň. Dané rozhodnutí se nelíbilo zástupcům Plzeňského Prazdroje, Pivovaru Gambrinus, Prioru a Světovaru, jenž viděli v daném propojení ohrožení jimi rozdělených sfér vlivu po území města Plzně pivovary, které působily v lokalitách, které se měly připojit. Od roku 1923 nastala soudní jednání mezi plzeňskými pivovary a městem Plzní. I přes veškeré snahy pivovarů došlo dne 19. prosince 1924 ke vzniku velké Plzně, když se k městu připojily části: Doubravka, Doudlevec, Skvrňany, Bolevec, Lobzy a Božkov. Plzeňským pivovarům se podařilo zavést zákon (340sB.), jenž stanovil, že pivovary z nově připojených oblastí se nesmí rozšiřovat k centru Plzně po dobu dvaceti let.¹²⁰ Z 19. prosince roku 1924, jímž bylo stanoveno, že v politickém okrese plzeňském, tedy ve výše uvedených obcích, nesmí dojít ke vzniku či k rozšíření nových pivovarských podniků, a to po dobu 20 let. Vyjimku dostali jen stávající pivovarské podniky. v roce 1923 se usilovně jednalo o vytvoření Velké Plzně připojením okolních obcí Doudlevec, Skvrňany, Bolevec, Doubravka, Lobzy a Božkov. Plzeňské pivovary byly proti tomu protestovaly ze strachu, že tak do města přibudou další pivovary.¹²¹

118 AasPP, Měšťanský pivovar, 2) Výroba a prodej piva, Cizina 1898–1928 inv. č. 170, listy 13–15.

119 Tamtéž.

120 AasPP, Měšťanský pivovar, 16) právní záležitosti, Odvolání čtyř plzeňských pivovarů proti vytvoření Velké Plzně, inv. č. 660, sign. II A 16am/99.

121 Tamtéž.

5. Historie pivovarů před fúzí pod společnost Plzeňské akciové pivovary.

5.1. První plzeňský akciový pivovar – Gambrinus

Všeobecný rozvoj průmyslu a úspěch Měšťanského pivovaru v Plzni dal vzápětí po zrušení propinačního práva¹²² a s uzákoněním volného zakládání pivovarů v roce 1869 podnět k založení druhého plzeňského pivovaru. Dne 24. ledna 1869 se konala první schůze výboru, která byla tvořena dvaceti finančně silnými podnikateli, v čele byl advokát dr. Vendelín Říha. Tento výbor ustanovil akciový fond, do kterého bylo uloženo 1 milion zlatých.¹²³

Již měsíc po prvním zasedání byl podán návrh na koupi pozemku. Současně byl dodán plán na stavbu pivovaru. Dne 17. května došlo k povolení založit pivovar. V říjnu 1870 se začala vařit první várka piva a od 10. prosince téhož roku se začalo pivo prodávat. Dne 18. prosince byla zapsaná první ochranná známka, když byl podnik do obchodního rejstříku zapsán jako První plzeňský akciový pivovar. Z počátku pivovar prosperoval, a dokonce se dočkal uznání v rámci Rakouské říše, když v roce 1873 jejich pivo získalo záslužnou medaili světové výstavy ve Vídni. Mezi lety 1873 až 1880 došlo k úpadku pivovaru, jenž byl způsoben hospodářskou krizí.¹²⁴

V 80. a 90. letech došlo k raketovému vzestupu Prvního plzeňského akciového pivovaru, kdy se mu podařilo konkurovat Měšťanskému pivovaru, současně došlo i k modernizaci podniku, když došlo k rozšíření výroby a když bylo zavedeno elektrické osvětlení, daný růst se projevoval na růstu cen akcií, zatímco v roce 1871 se 1 akcie prodávala za 20 zlatých, v roce 1892 byla prodejní cena už 800 zlatých. Obliba jejich piva byla viditelná na velikosti vyrobeného objemu. Zatímco v roce 1871 se uvařilo 70 000 hl piva, na počátku 20. století se pivovar stal třetím

122 Výčepní právo.

123 AasPP, První plzeňský akciový pivovar 1868–1946, Vývoj původce fondu, inv. č. 1, s. 10–13.

124 Tamtéž, s. 15–18.

největším výrobcem v Českých zemích, když se v roce 1910 vyrobilo přes 286 000 hl, do zahraničí se prodávalo pod chráněnou značkou Kaiserquell. Období první světové války znamenalo zlom. Do války odešly kvalifikované síly a do výroby se musely přijímat ženy, které nebyly schopné vykonávat tak fyzicky náročnou práci. Kvůli nedostatku surovin přestal pivovar vyrábět svá ikonická piva: světlou 15° pro export, světlou 12° a 11° pro český trh a granátového kozla, který byl 15°. ¹²⁵

Do konce první světové války byl První plzeňský akciový pivovar považován za čistě německý podnik. Celé vedení a úřednictvo pocházelo z Bavorska nebo ze Saska, stejně tak i většina zaměstnanců. Prvním sladmistrem českého původu se stal v roce 1898 Ladislav Amler, avšak kvůli neshodám s německými pracovníky byl po několika měsících donucen svoji pozici opustit. Až v roce 1919 byl jmenován ředitelem pivovaru Josef Brych z Českých Budějovic. Za jeho vedení se do podniku dostalo více českých zaměstnanců. ¹²⁶

Dne 23. července 1919 byla zapsána nová česká ochranná známka firmy Plzeňský Gambrinus. Po válce pivovar začal vyrábět pivo 8°, které tvořilo 80% jeho produkce, v omezeném množství se zde vařilo i pivo 12° pro exportní účely. V roce 1921 bylo do výroby zařazeno pivo 10° a 14° tmavý granát. Výroba piva Gambrinus byla na poválečné poměry relativně vysoká. V roce 1919 se uvařilo přes 120 000 hl piva. ¹²⁷

125 AasPP, První plzeňský akciový pivovar 1868–1946, Vývoj původce fondu, inv. č. 1, s. 19–23.

126 Tamtéž s. 25–28.

127 Tamtéž, Zápisy ze schůzí správní rady I. 1918–XII. 1918, inv.č. 10, listy 1–10.

5.2. Plzeňský společenský pivovar – Prior

Jako třetí pivovar v Plzni byl založen v roce 1894 Plzeňský společenský pivovar na Beranovce, a to i přes silnou vlnu nevole ze strany Měšťanského i Akciového pivovaru. V roce 1918 oslavil tento pivovar 25 let své existence a zapsal si ochranou známku Prior. Tato známka získala název po jejich tmavém 13° pivě, jež bylo vlajkovou lodí tohoto pivovaru. Ačkoli výroba oproti Prazdroji nebo Gambrinusu nebyla tak vysoká, tento pivovar byl schopen v roce 1919 vyrobit přes 68 000 hl piva.¹²⁸

V poválečném období se Prioru celkem dařilo. Na trh se snažil prosadit s nízkou cenou piva. Toto pivo bylo vyrobeno z levnějších náhražek klasických surovin, a to se ve výsledku podepsalo na samotné kvalitě a chuti piva. V exportním politice se pivovar Prior snažil využít toho, že zahraniční trh nebyl schopen rozeznat pivo plzeňské a pivo plzeňského typu. Majitelé pivovaru Prior nazvali své pivo, které vyváželi do zahraničí Original Pilsner Bier. Již zmíněný produkt kvůli nekvalitním surovinám a celkové výrobě zhoršoval pověst piv plzeňského typu, I přes to jako jeden z mála pivovarů Prior dokázal díky nízké ceně pivo exportovat do nejrůznějších koutů světa například: Kanada, Kuba, Dánsko Švýcarsko, Itálie, Německo, Chorvatsko, Egypt, Maďarsko, Rumunsko atd. V roce 1925 byl Prior odkoupen Měšťanským pivovarem a došlo ke změně receptury jejich piv, v roce 1928 byl zařazen do komplexu akciových pivovarů. Od roku 1904 začal Prazdroj bojovat proti možnému vzniku dalších pivovarů tím, že začal odkupovat pozemky, které měly polohu u vody s možností zřízení železniční vlečky.¹²⁹

128 AasPP, První plzeňský akciový pivovar 1868–1946, Vývoj původce fondu, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí správní rady I. 1919–XII. 1919 inv. č. 10, listy 12–17.

129 Tamtéž, Prior, plzeňský Společenský pivovar v Plzni 1894–1928, Historie fondu, inv. č. 1, s. 5–12.

5.3. Český Plzeňský pivovar - Světovar

V roce 1909 Živnobanka převzala pod kontrolu Plzeňskou banku, která chtěla udržet v Plzni veškerý kapitál. Ředitel Živnobanky a později právní člen pivovaru dr. Jaroslav Preisel přišel s návrhem na výstavbu nového pivovaru s tím, že bylo nabídnuto Měšťanskému pivovaru odkoupení plánů za částku vyšší než 200 000 zlatých, kterou již existující pivovary v Plzni nabízely. K dané dohodě nedošlo a již v roce 1910 podnikatel Jen Kleisel založil čtvrtý plzeňský pivovar, který nesl název Český plzeňský pivovar.¹³⁰ Vybudovaný komplex se mohl pochlubit nejmodernějším vybavením v celém Rakousku-Uhersku, proto neměl problémy s výměnou zastaralé techniky, s kterými se potýkaly jiné pivovary díky ustanovení z roku 1920. V lednu 1913 se začalo vařit pivo pod značkou Světovar, podle níž se začal jmenovat i samotný podnik. Výrobní kapacitu podniku byla odhadována na 150 000 hl, avšak za první rok se vyrobilo jen přes 40 000 hl, vzestupná tendence výroby byla pozastavena první světovou válkou.¹³¹

Tento pivovar se orientoval na exportní výrobu, především pak do Spojených států amerických. Před první světovou válkou byl povolen nákup zboží ze zahraničí, a Pivovar tak skupoval slad z území Alsaska, Británie a USA. Světovar se zaměřil na výrobu piva 8° a 12°, v roce 1926 zavedl do výroby i černou Plzeň (tmavé pivo Plzeňského typu). Mezi lety 1922–1924 došlo k pozastavení exportu, od roku 1925 nastalo oživení, kdy se pivo podařilo úspěšně prodávat v Německu, Rakousku, Polsku, Velké Británii a také v Egyptě, od roku 1929 se pivo začalo exportovat i do Itálie a Francie.¹³²

130 AasPP, Český plzeňský pivovar 1910–1933, Historie fondu, inv. č. 1., s. 1–6.

131 Tamtéž, s. 6–15.

132 Tamtéž, Vývoz do zahraničí 1910–1933 inv. č. 3, listy 15–22.

5.4. Pivovary z okolí Plzně

Knížecí Lobkowiczský pivovar v Křimicích se kromě vaření piva zaměřoval i na výrobu sladu, který následně prodával ostatním pivovarům. Po první světové válce došlo ke zrušení šlechtických titulů a v roce 1920 se komplex přejmenoval parostrojní pivovar Křimice, přičemž majitelem stále zůstal Jaroslav Lobkowicz, který ve funkci správce pivovaru působil od 1917.¹³³ Hlavní zaměření bylo na domácí trh, za rok 1920 se exportovalo 6000 hl piva, hlavním produktem bylo světlé výčepní pivo, které mělo 9° nebo 10° a poté 11° ležák.¹³⁴

V roce 1866 byl založen pivovar ve Starém Plzenci. Na počátku 70. let 19. století byla založena akciová společnost Staroplzeneckého pivovaru. V dubnu 1873 bylo první staroplzenecké pivo dopraveno do Plzně do jejich reprezentační restaurace, jež stála vedle Škodových závodů. Za první rok si získalo sympatie ve Vídni, i přes to se podnik dostal do dražby kvůli ekonomickým problémům. Ten byl odkoupen obchodníkem Pfeiferem z Vídně za nevídaně vysokou částku 155 tisíc zlatých a po několika letech jej prodal bavorskému podnikateli Reichelovi. V roce 1891 se staroplzenecké pivo těšilo velké oblibě na Jubilejní výstavě v Praze. Během dalších desetiletí byl podnik postupně odkoupen akcionáři z Měšťanského pivovaru, ten pak následně prodal jednotlivé objekty pivovaru tak, aby nemohl působit jako konkurenceschopný podnik. Mezi lety 1890-1899 došlo k modernizaci podniku. Před válkou se jednalo o pátý největší pivovar v západních Čechách, avšak kvůli poválečné složité situaci se mu nepodařilo navrátit slávu z doby předválečné.¹³⁵ Daný úpadek pokračoval v průběhu až do roku 1942, kdy byl odkoupen zástupci Plzeňského Prazdroje.¹³⁶

Štěnovický pivovar byl založen již v 18. století. Dne 5. března 1912 se z něho stala akciová společnost, která byla založena za účasti Plzeňské banky, jež se snažila udržet co největší podíl ze zisků plzeňských podniků na území Plzně.¹³⁷ Od roku 1914 však tento pivovar začínal upadat a po Velké válce se podnik dostal na pokraj krachu. Po první světové válce se pivovar zaměřil na vaření 4° a 5° piva, po regulacích v roce 1922 přešla výroba na 8° pivo. Od 20. let 20.

133 SKÁLA a kol. *Dějiny města Plzně 3 1918–1990*, Plzeň 2018, s. 535–538.

134 Další záznamy o produkci Křimického parostrojního pivovaru jsou až z roku 1930.

135 AasPP, *Pivovar Starý Plzenec 1896–1929, Vývoj původce fondu*, inv. č. 12, s. 3–7.

136 SKÁLA a kol., s. 535–538.

137 PÍŠA, Rudolf, *Pivovary a Sladovny*, Praha 2008, s. 176–178.

století došlo k finanční stabilizaci podniku. Hlavním činitelem se stala modernizace podniku a technologických postupů v roce 1921, díky jimž si nově uvařené Štěnovické pivo vybuodovalo pověst jednoho z nejlepších výčepních lehkých piv v Československu. Díky těmto úspěchům se povedlo pivovaru odkoupit sklady v Rokycanech, ve Starém Plzenci a v Hrádku u Sušice.¹³⁸ Štěnovický pivovar se snažil uspokojit své zákazníky téměř za každou cenu a ve druhé polovině 20. let došlo k rozšíření sortimentu, kdy v roce 1922 začali vařit pivo 10° a od roku 1929 jak světlé, tak i tmavé 12° pivo. Své produkty se vedení Štěnovického pivovaru snažili prosadit i za nevýhodné podmínky pro samotný pivovar, kdy nabízeli velkoodběratelům ceny, jež nedokázali řádně pokrýt výrobní náklady piva. Je možné že tato sabotážní politika byla naplánována záměrně, protože v roce 1930 bylo ve vedení akciové společnosti nadpoloviční většina zastoupena zástupci z Plzenského Prazdroje, který nakonec odkoupil zbylé akcie Štěnovický pivovaru a ten se posléze stal součástí komplexu Akciových pivovarů.¹³⁹

138 AasPP, Štěnovice 1893–1931, Vývoj původce fondu, inv.č. 36, listy 1–5.

139 Tamtéž, listy 6–8.

6. Sjednocení Plzeňských pivovarů - vznik společnosti Plzeňské akciové pivovary

Od roku 1922 započal správní výbor uvažovat o fúzi plzeňských pivovarů, která by Plzeňskému Prazdroji zařídil další prostory a příležitosti k rozvoji jejich společnosti. Prvním krokem ke koncentraci pivovarnictví byla koupě pivovaru Prior, jež byl definitivně převzat v roce 1927. Do zájmu sfér společnosti Plzeňský Prazdroj patřily i akciový pivovar ve Štěnovicích, ke kterému patřil i prostor bývalého pivovaru ve Starém Plzenci, od druhé poloviny 20. let se stal Plzeňský prazdroj vlastníkem nadpoloviční většiny akcií Štěnovického pivovaru. Současně bylo navázáno jednání s Prvním plzeňským akciovým pivovarem, který veden konkurenčními obavami hledal způsob dohody s Měšťanským pivovarem.¹⁴⁰

V roce 1928 odkoupil Štěnovický pivovar prostory Staroplzeneckého pivovaru, kterému se finančně vůbec nedařilo, a došlo tak k jejich sloučení. Kvůli již zmíněným špatným ekonomickým rozhodnutím došlo ještě ve stejném roce k odkoupení společnosti Štěnovický pivovar, jenž se přidělil k již zakoupenému pivovaru Prior. Současně se přidal ke společnosti Plzeňské akciové pivovary i První plzeňský akciový pivovar, jenž se obával úplné likvidace podniku. Souhlasil se spojením s Měšťanským pivovarem, který na základě smlouvy získal většinový podíl. Celý proces sloučení pivovarů pod společnost Akciové pivovary byl dokončen v roce 1932.¹⁴¹ Došlo k tomu po té, co Měšťanský pivovar získal většinu akcií Světovaru a přiřčenil jej pod společnost Plzeňské akciové pivovary, která získala ochrannou známku dne 1. března téhož roku. Vzniklý konglomerát změnil název na Plzeňské akciové pivovary, díky čemuž došlo k redukci pivovarů v Plzni na dva, přičemž Měšťanský pivovar měl většinový podíl. Největším výrobcem nově vzniklého komplexu byl i nadále plzeňský Gambrinus, když jeho výroba za rok 1929 překročila hranici 202 000 hl, přičemž Světovar měl za stejný rok přes 97 000 hl a Štěnovický pivovar necelých 40 000 hl, daná čísla pak značně zaostávala za Plzeňským Prazdrojem, jenž za daný rok vyprodukoval 655 969 hl piva.¹⁴²

140 PŘÍKRYL, Karel, *Plzeňské akciové pivovary*, Praha 1944, s. 152–157.

141 AasPP, Měšťanský pivovar „Koncentrace plzeňských pivovarů, fuze Plzeňských akciových pivovarů za účasti MP 1927–1935, inv. č. 279 sign. II a 1c / 1, listy 6–12.

142 Tamtéž, listy 15–20.

7. Spory o značku Prazdroj

Ačkoli byla od roku 1898 zavedena ochranná známka pro Pilsner Urquell, díky čemuž se i zavedla ochranná známka na pivo Plzeňského typu (Pils), docházelo stále k falšování tohoto piva jinými pivovary, jež se pokoušely zneužít popularity světově známého piva ve svůj prospěch. Převážná většina těchto plagiátů ani zdaleka nebyla schopna konkurovat klasickému 12° světlému ležáku, ale zapříčinilo to určitý pokles oblíbenosti tohoto nápoje. Na počátku 20. let 20. století bylo uchování reputace více než důležité, jelikož celosvětový trh byl po Velké válce značně omezený a ekonomiky jednotlivých států byly převážně soustředěny na podporu domácích výrobků. I z tohoto důvodu se Plzeňský Prazdroj pustil do soudních sporů s pivovary, které se snažily vydělat na jejich výrobku.¹⁴³

V první polovině 20. let 20. století se Plzeňský Prazdroj potýkal s problematikou nízkého odbytu svého piva z důvodů, jež byly vysvětleny v předchozích částech práce. Proto Vedení Plzeňského Prazdroje předalo distribuci jejich produktů společnostem, které byly úspěšné na domácím trhu. Pro tyto společnosti byly často zavedené ochranné známky pro pivo plzeňského typu, které mohly vařit podle tradiční receptury. Dané známky mají číselná označení, 15903,15904,24911-24916, 45649, 49772-49774, 59270,65679-65674, 79016-79018 a 84613.¹⁴⁴

Do roku 1926 se Pilsner stal nejpopulárnější značkou piva na světě, jeho popularita byla natolik silná, že se i známé pivovary po celém světě (Německo, Anglie, Spojené státy americké, Belgie, Egypt atd.), pokoušely napodobit unikátní styl vaření a chuť plzeňského piva, které bylo prodáváno pod značkou Urquell, během několika let došlo k několika sporům mezi Společností Plzeňský Prazdroj a pivovary, které se snažili na jejich značně zbohatnout. Na konci 20. let Plzeňský pivovar vyhrál soudní proces, který znemožnil ostatním pivovarům prodávat své výrobky pod značkou Pilsner Urquell, místo toho tyto produkty museli nést označení pils (pivo plzeňského typu).¹⁴⁵

143 AasPP, Měšťanský pivovar 16) právní záležitosti, Přehled ochranných známek tuzemských, v cizině i mezinárodní, inv. č. 628 II, sign. 16h/ 85.

144 Tamtéž, Mezinárodní známky 15903, 15904, 24911–24916, 45649, 49772–49774, 59270, 65679–65674, 79016–79018, 84613., inv.č.629, sign. II aa 16ch.

145 Tamtéž, Tuzemské známky jednotlivě, všeobecná korespondence, inv. č. 630, sign. II A 16 i/86.

Problematika s plagiátorstvím Prazdroje dosáhla téměř celosvětového rozsahu, soudní pře se vedly i s poněkud pro nás exotickými destinacemi jakými byly například: Kolumbie, Brazílie, Jáva, Argentina a Zlaté pobřeží (dnes známé jako Ghana). V této kapitole budou popsány především spory s největšími odběrateli ležáku Pilsner Urqell z období prvního třicetiletí 20. století včetně s pivovary na území Československa.¹⁴⁶

146 AasPP, Přehled ochranných známek tuzemských, v cizině i mezinárodní, inv. č. 628 II, sign. 16h/ 85.

7.1. Německé císařství a Výmarská republika

Již od založení samotného Měšťanského pivovaru se Bavorské království řadilo mezi největší odběratele. Důvodů k tomu bylo hned několik, jednak se jednalo o souseda s Českými zeměmi, dále výsledný produkt byl levnější a v neposlední řadě se na založení pivovaru podíleli odborníci z Bavorska včetně prvního sladmistra Josefa Grolla, který chtěl, aby první várka piva byla podle bavorského receptury, avšak odlišné vlastnosti českých surovin a technologie pivovaru zapříčinily vznik piva plzeňského typu.¹⁴⁷

V 70. letech 19. století se stalo Německé císařství nejvýznamnějším odběratelem plzeňského piva, kdy se distribuce z Bavorska rozšířila po celé říši a začaly zde vznikat sklady na produkty Měšťanského pivovaru, které byly do té doby jen ve Vídni. Otevření trhu v Německém císařství bylo pro první plzeňský pivovar více než vítané, protože v této době se ve Vídni těšilo k čím dál větší obliby pivo z Prvního plzeňského akciového pivovaru, kterému i sám císař František Josef I. udělil název Kaiserqell (císařské pivo) a začal ho upřednostňovat před 12° pivem z Měšťanského pivovaru.¹⁴⁸

Na počátku se hospodářský trh v Německém císařství začal zaměřovat na domácí výrobky, a to značně postihlo exportní politiku Plzeňského Prazdroje. Němci poukazovali na ohrožení provozu jejich pivovarů především u hranic s Českými zeměmi, kde došlo k zaplavení tamního trhu levnějšími pivy dováženými z území Čech. I přes značné německé zastoupení ve vedení Měšťanského pivovaru byl jejich export do Německého císařství značně omezen a v roce 1908 zde započala kampaň proti dováženým pivům.¹⁴⁹ Dne 17. prosince zastupitelé Německého císařství zaslali dopis vedení Plzeňského Prazdroje. Obsahem dopisu bylo omezení spolupráce mezi Plzeňským Prazdrojem a Německým císařstvím, kde proběhl bojkot tamních pivovarů vůči exportovanému pivu. Na základě bojkotu českého piva, přišel Plzeňský Prazdroj o zakázku v hodnotě 83 500 marek. Pivovary především v Bavorsku dané situace využily a začaly vařit vlastní piva s označením Pilsner. Tento krok považoval Plzeňský Prazdroj za protiprávní, jelikož

147 AasPP, Měšťanský pivovar 16) právní záležitosti, Spory pro zneužití ochranné známky – Německo všeobecná korespondence a bojkot plzeňského piva 1908–1939, inv. č. 646, sign. II A 16 y/ 90.

148 Tamtéž, První plzeňský akciový pivovar 1869–1949, Vývoj původce fondu, s. 3–5.

149 Tamtéž, Cizina 1898–1928, inv. č. 170.

už deset let měli zaregistrovanou ochrannou známku Pilsner Urquell a začaly soudní pře s bavorskými pivovary. Němečtí právníci ale poukazovali na to, že samotné pivo plzeňského typu bylo stejné pivo typu bavorského za použití jiných surovin. Současně upozorňovali i na původ Josefa Grolla, který pochází z bavorského města Vilshofen an der Donau. Kvůli daným argumentům a neústupnosti Němců se procesy protáhly do roku 1911. Bavorské pivovary musely uznat svoji chybu a Německé císařství jako omluvu nabídlo plzeňskému pivovaru novou smlouvu na export piva, současně vyplatilo odstupné ve výši 45 000 marek, které částečně pokrylo ztrátu ze zrušené poptávky z roku 1908.¹⁵⁰

Po První světové válce došlo k obnovení obchodních styků a Výmarská republika se stala jednou z mála zemí, kam Plzeňský Prazdroj své pivo po válce exportoval. Obchodní styky byly přerušeny v roce 1923 z důvodů, které byly uvedeny v dřívějších kapitolách. Od druhé poloviny 20. let se díky rychlému zotavení ekonomiky ve Výmarské republice obnovil export piva a sklady, kterých bylo v té době u našich sousedů osm, se začaly zaplňovat. Opětovně získaná popularita plzeňského piva s sebou přinesla další vlnu padělatelů, kteří se snažili lépe prodat své produkty. Mezi takové podniky patřil i pivovar Karlsberg-Brau, který se nacházel v Mnichově. S tímto pivovarem vedl Plzeňský Prazdroj spory v roce 1930. Konečný verdikt vyzněl ve prospěch českého pivovaru. Odškodnění, které musel Karlsberg-Brau vyplatit, dosáhlo výše 78 000 marek a k vzhledem k vzrůstající ekonomické krizi ve Výmarské republice není divu, že byl mnichovský pivovar donucen ukončit svoji činnost.¹⁵¹

150 AasPP, Spory pro zneužití ochranné známky – Německo všeobecná korespondence a bojkot plzeňského piva 1908–1939, listy 5–7.

151 Tamtéž, listy 8–10.

7.2. Spojené státy americké

V prosinci 1873 byla zavezena první várka piva Pilsner Urquell o objemu 2,83 hl do New Yorku hospodskému Augustu Fisherovi. Ačkoli byli Američané navyklí spíše na svrchně kvašená piva typu ALE a IPA, plzeňský ležák začal získávat na oblibě. Již na počátku 20. století se Spojené státy americké staly významným odběratelem, když každoročně do USA bylo exportováno několik desítek tisíc hektolitrů tradičního 12° ležáku, které zde získalo pověst prémiového piva. Na rozdíl od většiny destilací, včetně území Československa, kde je největší odběr piva v letních měsících, se do USA pivo nejčastěji exportovalo na prosinec, kdy ho Američané kupovali jako luxusní zboží na Vánoce. I přes to, že dne 9. ledna 1900 byla ochranná známka Pilsner Urquell patentována pod číslem 34 626 celosvětově, bylo jen otázkou času, kdy se začne někdo přizívat na úkor plzeňského pivovaru.¹⁵² Většina „příživníků“ se vyskytovala ve státě New York. Od roku 1906 začalo soudní stíhání, hlavní spor byl se společností Seeman Brothers Inc. Podnik se snažil přesvědčit soud, že na území USA se používalo slovo Pilsner ještě předtím, než proběhla samotná registrace známky pro výrobky pocházející z Plzně. Daná soudní pře trvala až do roku 1909, kdy se nakonec soud přiklonil na stranu Plzeňského Prazdroje a definitivně padlo usnesení, že pivo s označením Pilsner se dá vyrábět jen v Plzni za použití specifických surovin a pevně daného technologického postupu. New Yorský pivovar musel uhradit škody za jimi prodané pivo pod značkou Pilsner ve výši 7000 dolarů, současně museli zástupci podniku poslat omluvný dopis a pokrýt náklady vynaložené ze telegrafní zprávy, které byly vyhodnoceny na 1166. dolarů. S USA se vedly spory ještě ve 30. letech, kdy po ukončení prohibice a anulování 18. dodatku v Listině práv a svobod přišla nová vlna podnikatelů. Tento proces byl ukončen v roce 1939, výsledný verdikt opět dal Prazdroji za pravdu a všechna piva s označením Pilsner musela být stažena.¹⁵³

152 AasPP, Cizina 1898–1928, inv. č. 170.

153 Tamtéž, Spor pro zneužití ochranné známky – USA 1906–1939, inv. č. 657 sign. II A 16 aj/98.

7.3. Velká Británie

Ačkoli se Velká Británie řadí mezi největší konzumenty piva, jejich trh byl převážně zaplněn domácími výrobky, nebo pivy z Belgie, která byla svrchně kvašená. I přesto si Plzeňský Prazdroj dokázal najít své příznivce, avšak odbyt zde nebyl tak vysoký jako v Německém císařství, ve Spojených státech amerických, nebo v Egyptě. Za rok se do Velké Británie, především pak do Anglie, odvezlo přibližně mezi 10 000 až 20 000 hl.¹⁵⁴ Po první světové válce došlo k drastickému úbytku vývozu, a tak se Plzeňský Prazdroj rozhodl svoji pobočku v Anglii prodat domácímu pivovaru, který dostal právo na vaření a distribuci klasického plzeňského ležáku.

Od druhé poloviny 20. let došlo k zpopularizování Plzeňského Piva na Britských ostrovech především pak v Anglii a v Irsku dovoz piva jak lahvového, tak i sudového několikanásobně překonala import z období předválečného. I přes daná opatření se našli v Anglii konkurenti, kteří chtěli prodat své výrobky snadněji, a mnohdy i za vyšší cenu, za pomoci zneužití ochranné známky.¹⁵⁵ Jeden z největších případů byl s pivovarem Wrexham, jenž měl sídlo v Londýně. I když své pivo prodávali jako britský ležák, tak si pivovar „pojistil“ prodejnost svého produktu názvem Wrexham Pilsener lager beer. Incident se odehrál v roce 1928 a soudní spory se protáhly kvůli situaci ve světě (Velká hospodářská krize) až do roku 1932, kdy po finálním verdiktu soudu musel pivovar Wrexham zrušit označení Pilsener na svém výrobku a uhradit škodu ve výši 13 000 liber.¹⁵⁶

154 AasPP, Cizina 1898–1928, inv. č. 170, listy 6–7.

155 Tamtéž, Měšťanský pivovar, 16) právní záležitosti, Spor pro zneužití ochranné známky – Velká Británie 1928-1935, inv. č. 658 sing. II A 16 ak/97, listy 11–15.

156 Tamtéž, listy 16–17.

7.4. Egypt

Ačkoli by nikdo netypoval tento stát na velkoodběratele piva plzeňského typu, opak byl pravdou. Od roku 1908, kdy byla podepsána první smlouva o exportu Plzeňského Prazdroje do Alexandrie se tato destinace zařadila mezi ty s největším odběrem. Jen za rok 1913 se přivezlo do tohoto města přes 50 000 hl zlatavého moku, což řadilo Alexandrii na pozici čtvrtého největšího odběratele za Vídní, Mnichovem a Prahou. Svým odběrem se egyptská metropole dokonce dostala i před Paříž, která se také řadila mezi významné odběratele plzeňského piva, které zde bylo vyhlášeným nápojem pro boj s teplotami místy až nesnesitelnými. Popularita plzeňského piva rostla, a ještě před první světovou válkou se po celé zemi začaly vyskytovat egyptské plagiáty, které se kvůli nízké kvalitě surovin a špatnému technologickému postupu nemohly chuťově srovnávat s Plzeňským Prazdrojem.¹⁵⁷

Mezi největší provinilce patřil pivovar Crown brewery Alexandria, který své 12° pivo prodával jako Crown brewery Alexandria Pilsner beer, což porušilo striktně určenou známku produktu Plzeňského pivovaru. Po roce 1923 sice pokračovaly obchodní styky mezi Alexandrií a Plzní, avšak stálý výskyt padělků nenechal majitele společnosti Plzeňský Prazdroj klidnými. Od roku 1927 započaly soudní pře s Egyptem, především s pivovarem Crown brewery Alexandria. Egyptský pivovar se snažil obhájit tak, že se jednalo pouze o „mylné“ přidání koncovky ner k slovu Pils. Tato poněkud chabá výmluva však nevyšla a v roce 1929 byl případ uzavřen ve prospěch Plzeňského Prazdroje. Pivovar Crown brewery Alexandria tak kromě stažení svého piva musela vyplatit Prazdroji odškodnění ve výši 10 000 dolarů a k tomu uhradit veškeré náklady za odeslané telegrafní zprávy právními zástupci Plzeňského pivovaru.¹⁵⁸

157 AasPP, Cizina 1898–1928, inv. č. 170, listy 14–17.

158 Tamtéž, Spory pro zneužití ochranné známky – Egypt 1927-1929, inv. č. 639, sing. II A 16s/89, listy 4–7.

7.5. Nizozemí

Ačkoli bylo Nizozemí po značnou dobu propojeno s Belgií, pivní kultura se značně odlišovala od svého jižního souseda, kde se převážně vařila piva svrchně kvašená a silná. Nizozemí našlo inspiraci spíše v pivovarnictví na území severní Evropy, především pak v Dánsku, které se od 70. let 19. století stává základnou piva typu ležák. Všemmu nasvědčuje i fakt, že jeden z nejúspěšnějších nizozemských pivovarů, Heineken, je celosvětově znám díky spodně kvašenému světlému ležáku.¹⁵⁹ Od konce 19. století spolupracoval s pivovarem Carlsberg ohledně technologie na uchování kultury pivních kvasinek. Z těchto důvodů není divu, že na počátku 20. století se zde pivo z Plzeňského Prazdroje těšilo velké oblibě i přesto, že tady odbyt nebyl tak značný jako například v Německém císařství nebo v Egyptě. Celoroční exportovaný objem 12° piva zastínil jak Francii, tak i Velkou Británii i přes mnohonásobně menší počet obyvatel.¹⁶⁰

Po první světové válce však došlo k přerušení obchodních styků kvůli omezení exportu do Nizozemí, ten byl obnoven až v roce 1929, nic ale nebránilo domácím pivovarům prodávat své výrobky pod označením Pilsner. Mezi takové „provinilce“ patřily i pivovary Amstel, který působil v Amsterdamu, a jihoholandský pivovar Peter's. Na zneužití ochranné známky plzeňského pivovaru upozornil článek v nizozemském tisku, který byl ofotografován a v listopadu 1927 poslán vedení Plzeňského Prazdroje. Ten bez váhání zareagoval a vynutil si stažení padělků z nizozemského trhu pod výhrůžkou možného trestního stíhání obchodní komorou za porušení obchodní známky zaregistrované v roce 1898. Za těchto okolností zmíněné pivovary své produkty stáhly a veřejně se omluvily Plzeňskému Prazdroji za zneužití značky.¹⁶¹

159 UNGER, Brill, A *history of Brewing in Holland 900-1900 Economy, Technology and the State*, Leiden 2001, s. 420–440.

160 AasPP, Cizina 1898–1928, inv. č. 170, listy 16–19.

161 Tamtéž Spory pro zneužití ochranné známky – Nizozemí 1928–1938 inv. č. 648, sign. II A 16 z)/ 91, listy 2–5.

7.6. Francie

Francie se řadila mezi první země, kam se pivo z Měšťanského pivovaru zaváželo. Svoji pověst si zde plzeňské pivo získalo již v 70. letech, kdy na pivním veletrhu v Paříži, kde byli nejen Francouzi i cizí návštěvníci doslova uchvácen chutí nejen klasického světlého 12° piva, ale i nově uvařeným tmavým 13° senátorem. Ještě na daném veletrhu získali zástupci Měšťanského pivovaru několik dohod s pařížskými restauracemi o dovozu plzeňského piva. Na rozdíl od většiny destinací se do Francie dovážel větší objem senátora než jejich světlé 12°. Do roku 1914 se Paříž řadila mezi stálé odběratele plzeňského piva.¹⁶²

Po první světové válce se obchod s Francií obnovil až po roce 1923, ale odbyt poklesl kvůli dočasnému přerušení výroby tmavého piva. Ve druhé polovině 20. let 2é. století docházelo ke každoročnímu nárůstu objemu piva exportovaného do Francie. A i v této zemi se nacházely různé pivovary, jež porušily ochrannou známku Plzeňského Prazdroje. Nejabsurdnější případ se odehrál v dubnu 1931, kdy se na výstavě Coloniale de Paris, kde měl své pivo i plzeňský pivovar, objevil pivovar, který před zraky zástupců Prazdroje hrdě prodával pivo s označením Pilsner. Podnik se jmenoval Bun Galow d' Anger. Tento případ se vyřešil ještě v průběhu výstavy a francouzský pivovar musel finančně uhradit každé pivo Pilsner, které prodal. Celková škoda se vyčísčila na 30 000 franků. Současně, jako gesto omluvy, pořadatelé výstavy poskytli Prazdroji privilegium na prodej světlého piva, které zde po dobu půl roku nemohl nikdo jiný prodávat.¹⁶³

162 AasPP, Měšťanský pivovar, původce fondu, s. 12–14.

163 Tamtéž, Spory pro zneužití ochranné známky – Francie 1927–1932, inv.č. 642, sign. II A 16u/89, listy 2–4.

7.7. Soudní procesy s tuzemskými pivovary

Kvůli značné oblibě a vysoké prestiži Plzeňského Prazdroje došlo k padělání této značky i na území Československa. Jeden z podniků, který padělky uváděl na světový trh, byl třetím plzeňským pivovarem vystavěným i přes značné protesty ze strany Měšťanského pivovaru a Prvního plzeňského akciového pivovaru. Zástupci Prioru věděli, že nemohou konkurovat v prodeji svého produktu již výše zmíněným pivovarům, a proto se pokusili o prodej piva levného, které značně zaostávalo v kvalitě a i stupňovitost piva se řadila mezi ty nižší (nejčastěji Prior prodával 6° a 8°). Svě pivo prodávali do Německa, Velké Británie, Nizozemí, Belgie, Francie a Itálie. Prior se snažil své pivo prodat pod označením Pilsner v přesvědčení, že by se jejich produkt prodal ve větším objemu. Již v roce 1923 však došlo k odhalení podvodu a Plzeňský Prazdroj podal trestní oznámení za porušení své ochranné známky. Prior proto své pivo stáhl a musel se veřejně omluvit za pokažení pověsti plzeňského piva. Tento sled událostí znamenal pro třetí plzeňský pivovar počátek úpadku, který skončil konečným převzetím společnosti zástupci z Plzeňského Prazdroje při procesu sjednocení pivovarů do společnosti Akciové pivovary.¹⁶⁴

164 AasPP, Spory a procesy pro zneužití ochranné známky v tuzemsku (abecedně) 1922–1946, inv. č. 634, sign. Iia 16m/88.

8. Závěr

Hlavní historickou událostí, která napomohla k popularizaci piva, se stala zemědělská revoluce která proběhla v rozmezí 10.–12. století. Díky vývoji zemědělské techniky v raném středověku došlo k mnohonásobně vyšší výnosnosti obilovin, jež vedly ke snížení výrobních nákladů na pivo, které se tím stalo dostupnější i pro poddané, a stalo se tak nejoblíbenějším alkoholickým nápojem před vínem a medovinou.

Technologické postupy u vaření piva se radikálně změnily ve většině Evropy v průběhu 19. století, výjimku tvořila Velká Británie, ve které proběhla průmyslová revoluce již v 2. polovině 18. století. Mezi nejzásadnější změny se řadí spolupráce vědních oborů jakými je chemie a biologie, současně i nové stroje fungující na páru usnadnily výrobu a pivovary tak mohly vyrobit mnohem více piva, které si díky profesionálnímu postupu a poradám sládků s techniky a vědci dokázalo udržet vysokou kvalitu. Současně došlo i k modernizování způsobu dopravy a pivních obalů, jež se staly méně náchylné na působení okolních vlivů. Díky zrychlení dopravy, které bylo umožněno nově vybudovanými železnicemi, se piva dostala snadněji i do zahraničí, a tak si jednotlivé pivovary začaly získávat lepší pověst po světě.

Plzeňský Prazdroj si za necelých 90 let od svého otevření vydobyl pověst největšího pivovaru na území habsburské monarchie, následně Rakouska–Uherska a před počátkem první světové války se mu podařilo vybudovat pozici jednoho z nejuznávanějších pivovarů na světě. Přes potíže, které nastaly po vzniku Československa, se Měšťanský pivovar dokázal celkem zdatně vypořádat s krizí, která panovala na celém světě. Především v průběhu druhé poloviny 20. let došlo k raketovému vzestupu pivovaru, když se mu podařilo jednak obnovit obchodní styky se státy z doby předválečné, ale jednak získat i nové zásilky, pro pivního znalce až z poněkud exotických destinací (viz Brazílie). Na rozdíl od většiny pivovarů v Plzni a okolí dokázal dohnat finanční deficit, jež pivovary nabraly z období mezi lety 1914–1922, kdy došlo k celkovému úpadku zemědělství a průmyslu, který byl nezbytný pro stabilní výrobu piva.

Na přelomu 20. a 30. let došlo k fúzi pivovarů z Plzně a okolí pod záštitou Plzeňského Prazdroje, kterému se v té době podařilo stát se uznávaným pivovarem ve světě. Nutno dodat, že k

převzetí některých pivovarů došlo za pomoci intrik, když k odkoupení Akciového pivovaru ve Štěnovicích došlo poté, co vedení akciové společnosti, v němž většinový podíl měli zástupci Plzeňského Prazdroje, zavedlo v tomto pivovaru ekonomickou sebevražednou politiku v oblasti distribuce piva. V roce 1928 se tak Štěňovický pivovar objevil na pokraji krachu a Měšťanský pivovar posléze odkoupil zbylé akcie. Mezi lety 1927-1932 došlo k odkoupení, nebo k zisku pivovarů Prior, již zmíněného Štěnovického pivovaru, který dříve odkoupil Staroplzenecký pivovar, Gambrinus, Světovar a došlo ke spojení daných pivovarů. Dne 1. března 1932 byla patentována na daný komplex ochranná známka Plzeňské akciové pivovary.

I přes eliminaci konkurence se Plzeňský Prazdroj musel vypořádat se zhoršením své pověsti, které bylo zapříčiněno pivovary po celém světě, jež se snažily zneužít ochranné známky Měšťanského pivovaru ve svůj prospěch a nejčastěji pod značkou Pilsner prodávaly své produkty, které mnohdy ani zdaleka nedosahovaly kvality plzeňského piva. Největší potíže měl Plzeňský Prazdroj s Výmarskou republikou, kde se především bavorská část hájila tím, že samotný zakladatel plzeňského piva Josef Groll pocházel z Bavorska a původně chtěl uvařit pivo bavorského typu, za pomoci českých surovin, které měly jiné vlastnosti. Kvůli zmíněným důvodům se Bavorské pivovary domnívaly, že mohou prodávat své pivo pod značkou Pilsner. Spory o porušení ochranné známky Měšťanského pivovary byly rozděleny od dvou vln. První spory byly mezi lety 1908–1913, kdy došlo k uzavření německého trhu pro české pivo. Další spory se vedly především s Mnichovskými pivovary ve 30. letech. V obou případech dal soud za pravdu Měšťanskému pivovaru a veškerá piva s označením Pilsner nenáležící společnosti Plzeňský Prazdroj musela být stažena z trhu. Celkový vývoj pivovarnictví v Plzni a okolí se nesl v duchu podřízení jednotlivých pivovarů pod společnost Plzeňský Prazdroj, jenž byl jako jeden z mála Pivovarů na území Československa konkurenceschopný na světovém trhu.

9. Seznam použité literatury a pramenů

9.1. Nevydané prameny

- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Měšťanský pivovar, původce fondu.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady IX. 1919–VII. 1920, inv. č. 38.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady VII. 1920–V.1921, inv. č. 39.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady V. 1921–IV.1922, inv. č. 40.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady IV. 1922–XI. 1922, inv. č. 41.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady XII.1922–VII. 1923, inv. č. 42.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady VII.1923–XII. 1923, inv. č. 43.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady I.1924–VI. 1924, inv. č. 44.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady VII.1924–XII. 1924, inv. č. 45.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady I.1925–VI. 1925, inv. č. 46.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady VII.1925–XII. 1925, inv. č. 47.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady I.1926–VI. 1926, inv. č. 48.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady VII.1926–XII.1926. 1920, inv. č. 49.
- Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady

I.1927–VI. 1927, inv. č. 50.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady
VII.1927–XII. 1927, inv. č. 51.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady
I.1928–VI.1928, inv. č. 52.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady
VII.1928–XII. 1928, inv. č. 53.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady
I.1929–VI.1929, inv. č. 54.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Zápisy ze schůzí správní rady
VII.1929–XII. 1929, inv. č. 55.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Rakousko–Uhersko 1906–1927, inv. č. 169.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Cizina 1898–1928, inv. č. 170.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Pokusy o přeměnu právovarečného měšťanstva v
akciovou společnost 1910–1925, inv. č. 278, sign. II A 1b/1.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Koncentrace plzeňských pivovarů, fuze
Plzeňských akciových pivovarů za účasti Měšťanského Pivovaru 1927–1935, inv. č. 279, sign. II
a 1c / 1.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Budovy, různé stavební úpravy 1926–1936, inv. č.
393, sign. II A 10m/40.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Přehled ochranných známek tuzemských, v cizině
i mezinárodní, inv. č. 628 II, sign. 16h/ 85.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Mezinárodní známky 15903, 15904, 24911–24916,
45649, 49772–49774, 59270, 65679–65674, 79016–79018, 84613,, inv.č.629, sign. II aa 16ch.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Tuzemské známky jednotlivě, všeobecná
korespondence, inv. č. 630, sign. II A 16 i/86.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory a procesy pro zneužití ochranné známky v
tuzemsku (abecedně) 1922–1946, inv. č. 634, sign. Iia 16m/88.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory pro zneužití ochranné známky
– Egypt 1927–1929, inv. č. 639, sign. II A 16s/89.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory pro zneužití ochranné známky
– Francie 1927–1932, inv.č. 642, sign. II A 16u/89.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory pro zneužití ochranné známky
– Německo všeobecná korespondence a bojkot plzeňského piva 1908–1939, inv. č. 646, sign. II A 16 y)/ 90.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory pro zneužití ochranné známky
– Nizozemí 1928–1938 inv. č. 648, sign. II A 16 z)/ 91.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory pro zneužití ochranné známky
– Spojené státy americké 1906–1939, inv. č. 657 II, sign. A 16 aj/98

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Spory pro zneužití ochranné známky
– Velká Británie 1925–1935, inv.č. 658, sign. II A 16 ak/97.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Odvolání čtyř plzeňských pivovarů proti vytvoření Velké Plzně, inv. č. 660, sign. II A 16am/99.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Nákup technických potřeb a zařízení 1894–1946, inv. č. 849, sign. II A 25x.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Plzeňské akciové pivovary, připojení Světovaru, inv. č. 202, sign. II lk/10.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Vstup do koncernu Měšťanského pivovaru, inv. č. 203, sign. II ll/10.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, První plzeňský akciový pivovar 1869–1949, Vývoj původce fondu.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Výstav a vývoz piva Gambrinus (číselné přehledy) 1913–1944, inv. č. 209, sign. II 2a/11.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Výstav piva ve Štěnovicích, přehled výroby 1912–1946, inv. .č. 210, sign. II 2b.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Český plzeňský pivovar 1910–1933, Vývoj původce fondu.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Plzeňský společenský pivovar v Plzni 1894–1928, vývoj původce fondu.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Pivovar Starý Plzenec 1896–1929,

vývoj původce fondu.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Štěnovice 1893–1931 vývoj původce fondu.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Pivovary v Plzeňském kraji, Radnice, Městský pivovar 1884–1949.

Akciový archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Pivovary v Plzeňském kraji, Radnice, Šternberský pivovar 1857–1959.

9.2. Literatura

ANDERSON, Ray, *The Transformation of Brewing: An Overview of Three Centuries of Science and Practice. Brewery History*. London 2005, s. 5–25.

ANDERSON, Ray, *The Sword and the Armour: science and practice in the brewing industry 1837-1914*, London 2006, s. 55–88.

ARNOLD, P., *John Origin and History of Beer and Brewing: From Prehistoric Times to the Beginning of Brewing Science and Technology*, Cleveland 2005.

BASAŘOVÁ, Gabriela, HLAVÁČEK, Ivo, *České pivo*, Praha 1998.

Basařová, Gabriela a kol, *Pivovarství: Teorie a praxe výroby piva*, Praha 2010.

BASAŘOVÁ, Gabriela, BASAŘ, Petr, HLAVÁČEK, Ivo, HLAVÁČEK, Jan, *České pivo*, Praha 2011.

BĚLOHOUBEK, Antonín, *Několik slov o stavbě a zařizování pivovarů*, Praha 1877.

BIELLENBERG, Andy, *The Irish Brewing Industry and The Rise of Guinness 1790–1924*, London 1998, s. 105-109.

BÍLEK, Václav, *Technologie sladu a piva. Díl II.: Výroba piva a strojní zařízení pivovarů, pomocné úkony*. Praha 1954.

CORNELL, Nelson, *Beer: The Story of the Pint*. London 2003.

EßLINGER, Hans, Michael, *Handbook of Brewing, Processes, Freiberg* 2009.

GOURVIS, Terence, *The Dynamic of The International Brewing Industry Since 1800*, London, 1998.

HANSEN, Emil, Cristian, *Výzkumy v oboru fyziologie a morfologie alkoholických kvasiv*, Praha 1881.

- HLUŠIČKOVÁ, Hana, *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Díl*, Praha 2002.
- HORSNEY, Ian, Spencer, *A history of beer and brewing. Royal Society of Chemistry*, Cambridge 2003.
- CHODOUNSKÝ, František, *Příspěvek k dějinám českého pivovarství. Výstavní výbor oboru pivovarnického*, Praha 1891.
- CHOUDOUNSÝ, František, *Pivovarství, I. veřejná odborná sladovnická škola*, Praha 1905.
- JÁKL, Pavel, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, I. díl Střední Čechy*, Praha 2004.
- JÍLEK, František, *Studie o technice v českých zemích 1800–1918 III*, Praha 1985.
- JÍLEK, František, *Studie o technice v českých zemích 1800–1918 IV.*, Praha 1986.
- JÍLEK, František, *Studie o technice v českých zemích 1918–1945 VI.*, Praha 1995.
- LAŠTOVKA, Vojtěch, *Příspěvek k historii Plzeňských pivovarů let 1918–1958*, Plzeň 1959.
- KEJHA, Josef, JANOUŠKOVEC, Jiří, JURINA, Vladimír, *Plzeňský Prazdroj 1842-2012 Příběh, který nepřestává inspirovat*, Plzeň 2012.
- MEZGER, Jakub, *Pivovarství v Anglii*, Praha 1874, s. 191–195.
- NELSON, Max, *The barbarian's beverage: a history of beer in ancient Europe*, London 2005.
- PÍŠA, Rudolf, *Pivovary a Sladovny*, Praha 2008.
- POLÁK, Milan, *Pražské pivovary a pivovárky*. Praha 2003.
- PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1913–1922*, Plzeň 1995.
- PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1923–1932*, Plzeň 1995.
- PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1933–1942*, Plzeň 1995.
- PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1892–1942*, Plzeň 1995.
- PŘIKRYL, Karel, *Plzeňské akciové pivovary 1869-1928*. Plzeň 1944.
- SKÁLA, Adam a kol., *Dějiny města Plzně 3*, Plzeň 2018, s. 509-545.
- SUK, Josef, Tomáš, *Nový Poupě, 1. díl*, Praha 1880.
- STANĚK, Josef, *Blahoslavený sládek, kapitoly z dějiny piva*, Praha a Litomyšl 1998.
- TEICH, Mikuláš, *The Mass Production of Draught and Bottled Beer in Germany 1880–1914*, London 1998.
- UNGER, Brill, *A history of Brewing in Holland 900-1900 Economy, Technology and the State*, Leiden 2001.

UNGER, Richard, W., *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*, Pennsylvania 2004.

VEČERNÍČEK, Jaroslav N., *Dějiny piva od zrození po konec středověku*, Brno 2015.

VESELÝ, Martin, *Orosené dějiny*, ed. *Studia Historica 22*, Ústí nad Labem 2019.

WASKA, Karel, *Dějiny města Plzně 2: 1788–1918*, Plzeň 2016, s. 414-417.

ZÍBRT, Čeněk, *Z historie piva*, Praha 2013.

9.3. Internetové zdroje

Deutscher Brauer-bund In: Brauer-bund.de [cit.2020-02-02-20]

<http://www.brauer-bund.de/index.php?id=19&ageverify=16&PHPSESSID=07c667ca763dcbb16546a9302ab4ba7b>.

Historie českého pivovarnictví, In: České-pivo.cz [cit. 2020 12.2.] dostupné: [http:// ceske-pivo.cz/historie-ceskeho-pivovarnictvi-data-fakta](http://ceske-pivo.cz/historie-ceskeho-pivovarnictvi-data-fakta).

10. Resumé

In this diploma thesis author founded out, that beer was inveted during ancient times in Summer empire. In the next thousands of years was brewing process upgraded by new methods and tools. Main reason for make beer more popular than wine and mead was feudal revolution in the course of early medival age. Thanks inventions of new tools such as plow, crop rotation etc was increased yield and decreased the price of cerals.

In 19th was whole continetal Europe influenced by industry revolution. This period of time change the angle of view for usage of science. The new scientific invetions and discoveries brings new possibilities for technical industry. For example brewing expaned by scientific specializations such as chemistry, microchemistry, biology etc. Next importatnt thing was cooperation between scientists and brewers. Thanks this step was built cornerstone of modern brewing.

The millstone for expansion Pillsner Urquell company was in between World wars era. The main reason for succesful progress of Pilsner Urquell was fast restoration from post war situation and renew of contracts with states from prewar era. This succes was completed by creating Plzeňské akciové pivovary company which was made by bought breweries at Pilsen region. Next reason for successs was still going improving of brewing technology which makes their production even quicker and better.

The ways which Plzeňský Prazdroj used to get breweries under merged company Plzeňské akciové pivovary were sometimes very cheap. For example Štěnovický akciový pivovar was bought after deputies of Pilsner Urquell, which had majority of shares, made almost suicidal economical steps due to was Štěnovický akciový pivovar on the edge of bankruptcy and for Měšťanský pivovar was much easier bought up the rest of shares. Thanks this brave step Pilsner Urqell eliminates their biggest rivals and used them as another welcome source for expansion Pilsner beer.

Although was Pislner Urqell worldwide known and succesful brand their must face the problem with plagiarism. The biggest issue was with Weimer republic, more specifecely with Bavaria. Main argument for usage of sign Pilsner beer was a fact, that founders and majority of workers in the first Pilsen brewery were from Bavaria. For example the first Brewer Josef Groll

was from Vilshofen. These arguments won Pilsen brewery and suzerainty of their brand mark Pilsner must be standed.